ઉજેણુ નગરીનો

ચતુરસિંહ ઠગારો.

૨૪

ભાગ ~~બીજો.~~ ચોથો

મનરંજન કરનારી વાર્તાનો
મ્હોટો સંગ્રહ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
શા. નારણલાલ મોતીલાલ.
બુકસેલર—અમદાવાદ.

પ્રત ૪૨૫૦. સને ૧૯૨૧ આવૃત્તિ ત્રીજી.

'પ્રજા હિતાર્થ' મુદ્રાલય પ્રેસમાં પટેલ. ડાહ્યાભાઈ દલપતરામે છાપ્યું ઠે. શાહપુર નવી પોળ—અમદાવાદ

કીમત બાર આના.

વગર માસ્તરે અને થોડી મહેનતે સહેલાઇતી
ઇંગ્રેજી શીખવાનું પુસ્તક.

એ ગાઇડ ટુ ઇંગ્લીશ ટીચર.

તમે જો બીજા પુસ્તકો ખરીદ કરી કંટાળ્યા
હોય તો ખરીદો.

એ ગાઇડ ટુ ઇંગ્લીશ ટીચર.

કીંમત ૧-૮-૦

નજીવી કીંમત માટે પોતાનો અમુલ્ય વખત ગુમાવતા નહીં. આ પુસ્તકથી અંગ્રેજી બીલકુલ નહી ભણેલો માણસ પોતાની મેળે અંગ્રેજી વાંચતાં તથા લખતાં તથા બોલતાં ઘણી સહેલાઇથી શીખી શકે છે. આ પુસ્તક વીદ્યાર્થીઓને તથા પરચુરણ ધંધાદારીઓને તથા નોકરીઆત માણસોને શીખવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે.

બહાર ગામ વી. પી. થી. મોકલવામાં આવશે નોટપેડ કાગળ લેવામાં આવશે નહી.

મળવાનું ઠેકાણું.
શાહ. નારણલાલ મોતીલાલ બુકસેલર.
રીચીરોડ—અમદાવાદ.

ઉજેણ નગરીના

ચતુરસિંહ ઠગારો.

અને

ધુતારણ.

ભાગ ચોથો.

વાર્તા પહેલી.

સુથાર સાથે રાજ કન્યાનાં લગ્ન.

આજે ઉજેની નગરી શેરીએ અને ગલીએ ગલીએ ઘેર ઘેર એવી વાતો ચાલી રહીછે કે એક બાવાએ પોતાની ચાલાકીથી એક ધુતારણ સ્ત્રીને પકડી છે. અને તેને કોટવાળ આજે રાજાના દરબારમાં ઉભા કરનાર છે. હવે જોઇએ છીએ કે રાજા તેનો કેવી રીતે દંડ કરે છે.

પણ ચતુરસીંહને કાલે ઠગી ગયું તે ઠગનાર સ્ત્રી છે કે પુરૂષછે. તેતો હજી કંઇ પણ પતો મળ્યો નથી આવી રીતે ફાવે તેમ નગરીમાં નવરા બોલાઓ ગપાટાના ગોળા ઉરાડી રહ્યા છે. એટલામાં કોટવાળ બીડું ઝડપનાર બાવાને અને તે ધુતારણ સ્ત્રીયે સીપાઇનો પહેરા સાથે લઇને દરબારમાં જવાને ભર બજારની વચ્ચેથી નિકળ્યો.

આ તમાશો જોવાને માટે લોકોનાં ટોળાં લઇને તેની પાછળ આવવા લાગ્યા.

આ વરઘોડો ફરતો ફરતો દરબારની અંદર દાખલ થયો.

દરબાર લોકોથી ભરાઇ જવાથી બાકીના લોકોને કોઈની બહાર કાઢયા. રાજા ન્યાયાસન ઉપર બીરાજમાન થતાની વાર તમામ દરબાર શાંત થઇ ગઈ.

ધુતારણને કેદીના પાંજરામાં અને બાવાને સાક્ષીના પાંજરામાં ઉભેલા જોઇને રાજાએ કોટવાળને પુછ્યું કે !

સ્ત્રી કેદીએ શું અપરાધ કર્યો છે ?

કોટવાળ—એ માટે હું કાંઇ જાણતો નથી.

રાજા—તો પછી તેને શા માટે પકડી છે. તેમ કરવાને તને કોણે અધીકાર આપ્યો હતો.

કોટવાળ—મધરાતના એક જુવાન પુરૂષે મારી પાસે આવીને કહ્યું કે ? એક બાવો અને એક સ્ત્રી એકના લોહી પીવાને તૈયાર થયાં છે તેથી બનેના થતા ખુનો અટકાવી તેને પકડી લાવી આપના હજુર ઉભા કરેલ છે.

રાજા—આ બાવાએજ ધુતારણને પકડવાને બીડુ ઝડપ્યુ હતુકે,

બાવો—હાજી સાહેબ ।

ચતુરસિંહ—આજથી ત્રીજા દીવસની દરબારમાં જે અબોલા સ્ત્રીએ આ ધુતારણને પકડવાનું બીડું ઝડપ્યુ હતું તે અબોલ સ્ત્રીને તમે ઓળખો કે ?

બાવો—હાજી ઓળખું છું.

ચતુરસિંહ—તેની સાથે તમે આવ્યા હતા કે ?

બાવો—હા હું આવ્યો હતો.

ચતુર—તેની સાથે તમારો શું સંબંધ છે.

બાવો—તે માટે હું કંઇ પણ ખુલાસો કરવાને ઘણો અશક્તાખુ

ધુતારણ—ધીરાજ ! તે ખરી સ્ત્રી નહોતી પણ કોઇની બનાવેલી પુતળી હતી.

વીક્રમ—(ચીરડાઇ જઇને) હે મુર્ખ સ્ત્રી તને પુછ્યા વગર વચમાં શા માટે બોલી ઉઠી ? તું જાણુતી નથી કે આ વીક્રમની દરબાર છે.

ચતુર—હે શીલ્પ શાસ્ત્ર જાણુક ! જ્યારે કોટવાળ તમને પકડવા આવ્યો ત્યારે તેની સાથે જે માણુસ આવ્યો હતો તેને તમે ઓળખો છો કે ?

બાવો—નહીં ! મુદલ નહીં !

ચતુર—કોઇ પણ પ્રસંગે કોઇ પણ વાતચીતના સંબંધે તમને તે માણુસ મળ્યો નહોતો ? ખરૂં કહો ?

બાવો—પ્રતિજ્ઞા પુર્વક કહુંછું કે તે વાત તરત ગલત છે.

ચતુર—શું ત્યારે તમે કોઇની પણ મદદ લીધા વગર તમે તમારી હીમતથીજ આ ધુતારણુને પકડી છે.

બાવો—ફકત મારી તાત્રીક કળાના બળથીજ હું આ ધુતારણુને પકડવાને સમર્થ થયો છુ.

ચતુર—ગઇ રાતના એક ટેકરા ઉપરથીજે માટે પ્રકાશ પડતો હતો તે તું જાણે કે ?

બાવો—હા હું જાણું.

ચતુર—તે માટે તને શંકાં થઈ હતી કે ?

બાવો—હા થઇ હતી ખરી.

ચતુર—તો પછી તેની તપાસ કેમ કરી નહીં.

બાવો—આગમાં તેની તપાસ કરવા જેટલું સામર્થ ન હોવાથી મેં તેની તપાસ કરવાને મુકી દીધું હતું.

ચતુર—પ્રકાશ બંધ થયા પછી તારા બદલે આ ધુતારણને બીજા કોઇએ તેને કાંઇ કહ્યુ હતું કે?

બાવો—હા.

ચતુર—તે પુરૂષ હતો કે સ્ત્રી!

બાવો—મારા સમજવા મુજબતો ખરેખર તે સ્ત્રીજ હતી. પણ કુમાર આપ સર્વ ભેદમાં પંકાવો છો તો આપ ન્યાયવંતે ન્યાય મૂર્તિ શું મારા જેવા એક કંગાલ માણસને ન્યાય નહિ આપશો જો હું ન્યાયની સીમ છોડીને અન્યાયી માર્ગે જાઉં તો બેશક મને શીક્ષા થવીજ જોઇએ. ચતુરસીંહ આપે પક્કા ઉસ્તાદ તરીકે નામના મેળવી છે, તો તેવા ઉસ્તાદ આગળ મારા જેવો ઠગારો શા ગણત્રી માંછે? પણ મને જે માટે શંકા ઉત્પન થયછે તેનુ નિવારણ કરવા માટેજ આપને ઉપલો સવાલ પુછયોછે. અને તે મારો બચાવ કરવા માટેનો સત્ય રસ્તો મેં ધારણ કરેલો છે. તો તેમાં ન્યાય મદદગાર થશેજ. એ બાબતમાં હું આ વીક્રમના દરબારમાં નિશ્ચિંત છું.

રાજા—સુથાર મારો આ ન્યાયદંડ સર્વને માટે સુદ્ધ અને પવીત્ર છે. અને તે ન્યાયદંડને ન્યાય આપવાને હું પણ આધીન છુ માટે એ ન્યાયને અનુકૂલ થઈ જે તારે યોગ્ય રસ્તો લેવો ઘટે એવો શુદ્ધ ન્યાયમાં રસ્તો લો. એમ તને મારો આ ન્યાયદંડ સુચવે છે.

શુથાર—એ આપની ન્યાયવૃત્તીનો મને પુરતો વીશ્વાસ છે અને એજ અદભુત વિશ્વાસનીત્વ કૃતી મહામણી વીક્રમની રાજ્ય રીતી પરદુઃખ ભંજનની મહદ પ્રતિષ્ટા ધારણ કરાં છે.

વીક્રમ—ચાયને માટે જેટલું બોલી શકીએ તેટલું ગોસુધા

બોલીએ તો પણ તે એવું છે માટે એ ન્યાયને સરળ રસ્તે જવાનો તું પુરો હક્દાર છે.

સુતાર—કુમાર સાહેબ ! આપનું નામજ મારા હૃદયને સાક્ષી આપેછે કે વીક્રમ રાજાનીતો શું પરંતુ આખી દુનીયાપરના સઘળા ઢંગ વીદ્યાના કામો આપનાથી અજાણ્યા નજ હોય વળી આપની એ વીદ્યાની હદ ઉપરાંતની પદવો ધારણ કરવામાં આપનો ઠરૈ એ આપની ચંચળતાની શાક્ષી આપે છે તો પણ કદાચ આ બાબતમાં મેં જે બીડું ઝડપ્યુ હતું અને તે પછી એ કામમાં હાર નાંખવાનો બીલકુલ હક ન હોતો તે કામમાં આપ વચ્ચે આવશો. એ મારા ખ્યાલ બહાર હતું, પરંતુ આપની ચંચળતા આપની વીચીક્ષણ વીદ્યાનુ સર્વ વ્યાપકપણાનું બળ આ આપના સવાલથી ચોકસ દેખાડીઆપે છે કે આ કામમાં આપનો. નહીં તો આપજ કોઇ ઠગનો પુરતો હાથ છે.

ચતુર—સુતાર ! જો કે તારી કલ્પના ઠીક છે, તોપણ એક દમ તું મારી આબરૂ પર હાથ નાંખે છે તેને માટે તારે વીચારવું પડશે. વીચીત્ર સવાલ જવાબ એજ ન્યાયાધીશની બુદ્ધિનું ? હલ્ન છે. નહીં કે ન્યાયાધીશ દરેક કામમાં સાથે ભળેલો હોય છતાં ન્યાય કરનાર આજુબાજુના સંબંધ ઉપરથી કોઇ કલ્પના આવતા ભેદ ભરેલા સવાલ પુછવાથીજ ગુન્હેગાર અગર જુઠા સાક્ષી ગભરાઇને જે સાચું હોય તે કહી આપે છે.

સુતાર—એમજ હશે, પરંતુ આ સ્થળે તો એથી તદ્દન વીરૂદ્ધ છે કારણ આપ વીચીક્ષણ અમારા શીરછત્ર છો છતાં અમે પણ એ વીદ્યાના સહજ સેવક છઇએ તો આટલું સમજવાની આ મારી શક્તિ માટે મને બીલકુલ અવીશ્વાસ ઉત્પન્ન થતો નથી.

વીક્રમ—આમ આડી અવળી તકરાર કરી દરબારનો કીંમતી વખત ગુમાવવા કરતાં સરળ મુદાપર બંનેને આવવું જોઇએ.

સુતાર—મહારાજાની એ આજ્ઞાને હું આધીન છું કુમાર શ્રી જ્યારે આપ એ વખતે ત્યાં હાજર નહતા. વળી કોઇ વ્યક્તી મારફત તમે આ જોયું અગર જાણ્યું નથી, ત્યારે આવા બારીક સવાલો તમે ફક્ત કલ્પનાને આધારે પુછો છો.

ચતુર—હા અને એવા દરેક સવાલનો તારે ચોકસ જવાબ આપવોજ જોઇએ કારણ એ બાબતમાં એક બીજો ભેદ સમાયેલો છે અને તે ભેદ ન્યાય રસ્તે ગુન્હામાં ગણાય છે.

સુતાર—હશે, જ્યારે આપ અંતર્યામી પદ ધારણ કરી મારી ગુપ્ત વાર્તા જાણી તે સવાલ પુછી શકો છો તો લાચારીએ મારે તેના પુરતા જવાબ આપવાજ જોઇએ, આથી હું કોઇ બીજો ગુન્હો કબુલ કરતો નથી તેમ તમને ત્યાં હાજર રહેવા બાબતનો પુછેલો સવાલ પાછો ખેંચી લેતો નથી, પરંતુ આપના સવાલ પુછવાની ઉત્તમ ખુબીજ મને મદદગાર થશે.

ચતુર—ઠીક છે, પ્રથમ તો મારા પુછેલા સવાલનો જવાબ આપ કારણ તેં જે સ્ત્રીને કેદ કરી છે તે સ્ત્રી એક રાજ્યને પણ ચકડોળે ચડાવવાને શક્તિવાન છે. તો તારા એકલા હાથે આ કામ થવુ અશક્ય છે, તેમાં તારો પ્રથમ જવાબ આવી ગયો છે કે તારી સાથે તે વખતે કોઇ વ્યક્તિએ કાંઇક સંબંધ ધરાવ્યો છે.

સુતાર—જો કે એ વ્યક્તીને હું બીલકુલ જાણતો નથી છતાં પણ એ વખતને અનુકુળ થયેલી મારી સહેજ વાતચીતથી કદાચ આપને એમ જણાતું હોય તો એ માટે હું લાચારછું, પરંતુ ન્યાય રીતીએ જ્યાં સુધી પુરતા પુરાવાથી એક બાબત સાબીત ન થાય ત્યાં

સુધી પરજ્યાત કોઇ બાબત કબુલ કરાવી શકાય નહીં, એ આપ જાણતાજ હશો.

ચતુર--બેશક ! અને એ માટે જ મારે આટલું વિશેષ બોલવા જરૂર પડી છે. ભલે તમારી પર જે પ્રકાશ પડતો હતો વ તારી કારીગરીને આધારે કે કોઇ માણસની મદદથી.

સુતાર—એ બાબત હું કાઇ જાણતો નથી તો પણ એ પ્રકાશ કારીગરીને આધારે આવી શકે તેવો હતોજ નહીં પરંતુ કોઇ માણસ મારફતજ એ કામ થતુંજ હોવું જોઇએ

ચતુર—આ બીજે પુરાવો તને એ પ્રકાશની મદદ કરનાર રાજ્ય હુકમથી મનાઇ છતાં બહાર પડેલા માણુસ તે તારૂંજ માણુસ હોવું જોઇએ. કારણુ તું પોતેજ કહે છે કે એ કામ કોઇ માણુસનુંજ હતું જયારે તું જાણુતો હતો કે આ કોઇ માણુસ મારફત પ્રકાશ પડેછે ત્યારે એ માણસ કોણુ અને તારી સતા છતાં ત્યા આવવાનું શું કારણુ એ તપાસ કરવા એક વખતે તુ પુરતો સતાધીશ હતો.

સુતાર—એ બાબતનો જો કે મને ખ્યાલ આવ્યો હતો, છતાં આ ધુતારણુ તરફનુ એ કાર્ય હશે અથવા પછી ભલે બીજું કોઇ હોય તો પણુ હું એ રસ્તે દોરાઇ શકવાને અશક્ત હતો કારણુ મેં એ વખતે એવો સંાગ ધારણુ કર્યો હતો કે મારી ચાલ ચલણુમાં સહજ ફેરફાર થતાં જગતને ઠગનારો ઠગારણુ ચેતીજ જાય.

ચતુર-તારી વાક્ય ચતુરીથી જો કે તું તારો બચાવ કરે છે પરંતુ જાણે છે કે આ પુછનાર ચતુરસીંહ છે.

સુતાર—સત્ય રસ્તો હમેશાં નીર્ભય છે સત્યમાં ઇશ્વર સદા મદદગાર છે સત્યનો બેડો સદા પાર છે.

ચતુર—ઠીક છે, એ તારી સત્યતા હમણાંજ જણાશે. જો કે

આ કામ બહાદુરીનું કર્યું છે પરતુ તે બાબતમાં અનેક મદદગાર છતાં જુઠું બોલી આખા દરબારને ઠગે છે. એ એક મોટો ગુન્હો થાય છે. ખ્યાલમાં રાખજો.

સુતાર—આપ આ બાબતના સવાલ પુછવા માટે બહુ ગુંચવણમાં પડોછો, તો એ ગુંચવણ ટાળવા માટે હું કહુંછું કે ગઈ રાતે આજે બાબત બનેલી છે. અને જેમાં મેં એકલે હાથે જીત મેળવીછે તેની પર કોઈ છુપી નજર રાખનારા હતાજ અને તે બીજા કોઈ નહીં પણ આપજ હતા, એમ હું નીઃસશય કહુંછુ. એના પ્રથમ પુરાવામાં ચતુર કે જે સવાઇ વીક્રમ ચતુરાઇનો પોર કે જેનો એક સાદો સવાલ ચાહે તેવા ઠગને અકળાવી સત્ય કબુલ કરાવવાને શક્તિવાન છે એ અદ્દભુત શકિત આજે કાંઇક જુદાજ રસ્તે જાય છે.

બીજા પુરાવામાં ગઇ કાલ જે વખતે આ ઠગારણને પકડવાનું બીડું દરબારમાં રાખ્યુ તે વખતે એ બીડુ ઝડપવા આપ તૈયાર થયા હતા પરંતુ મહારાજાએ આપને મના કરી એ બાબત શંકા ભરેલી છે.

આ દરેક પુરાવા જો કે નીર્માલ્ય છે. તો પણ આ શબ્દોમાં બળવા તમોને જે ભાવ થશે અને તેથી જે શબ્દો ઉચરાશે તેથી હું મારો રસ્તો લઇશ.

ચતુર—સુતાર ! તું શું અત્યારે મારો ઇનસાફ કરવા બેઠોછે કે આવી નજીની અટકળોથી મારૂં અપમાન કરે છે.

સુતાર—નહીં મહારાજ ! આપનું અપમાન કરવાને હું શક્તિવાન નથી. પરંતુ મારે મારા બચાવ અર્થે બોલવુંજ જોઇએ કે ગઇ કાલે આપ બીડું ઝડપવા ઉઠયા છતાં શા માટે એ ન લીધું.

વીક્રમ—તે બાબત માટે ભર દરબારમાં ખુલાસો થયોજ છે.

ચતુર—પરંતુ એમાં કાંઈ બીજો ભેદ નથીજ ?

વીક્રમ—હું અસત્ય શી રીતે બોલી શકું ખરેખર સુતાર એમાં એક ભેદ છે, અને એક ચાલાક માણસની ચતુરાઇનો હું બાબતમાં ભોગ થઇ પડેલ છુ.

શુતાર—બસ ! એજ ! કેમ કુમાર ! તમે શું ધારો

કુમાર—સમજ્યો ત્યારે આ ચાકરને ચારે બાજુએથી ફેરવનાર તો એજ છે.

વીક્રમ—કુમાર એ કોણ ?

કુમાર—કોઇ નહીં એતો સહેજ વીચાર આવ્યો.

સુતાર—નહીં. અસત્ય ન બોલો અન્યના અધર્મનો કાંઇ ન્યાય પોતાનો રસ્તો અચકાશે નહીં.

કુમાર—આ ઠગારણ જો કે આ સુતારથી ઠગાઇ છે. પણ બીજા મોટા મોટાને ઠગનાર ઠગારણની સરદાર ઠગારણ તો કોઈ જુદીજ છે, એમ આ ઉપરથી જણાય છે.

ધુતારણ—(જો કે આ બાબતથી હું તથા સુતારણ કેવળ અજાણ હતાં છતાં તે ભેદ ખુલ્લો કરી આપું છું કે તે પ્રધાન પુત્રી છે મારી અને મારા જેવા અનેક ઠગની સરદારણ અને હું તો તેણીના હાથે થોડું ઘણું શીખેલી છું. તો તેના પગની રજ છું મારા જેવી તેની એક અલ્પ દાસીને ઠગવા આ સુતાર ફાવી ગયોછે, પણ મારો તે પ્રધાન પુત્રીને ઠગવાને આ રાજ્યમાંથી કોઇ શક્તિવાન થાય છે કે કેમ ? એ પરીક્ષા જોવાને માટેજ ફક્ત હું અહીં આવેલી છું. જો કે હું આ શીલ્પ શાસ્ત્રીને હાથે ઠગાઇ છું, પરંતુ મારી સર-

દારને ઠગનાર વીરલા નરની વીચીક્ષણતા જોવાનો વખત હજુ આ-વવાનો બાકી રહેલો છે.

વીક્રમ—અહા ? આતો જુદોજ ભેદ નીકળ્યો? પણ સુતાર આથી તે કુમારનું જે અપમાન કર્યું છે તેનું કાંઈ નીરાકરણ થતું નથી.

ચતુર—નહીં નહીં, હવે એ નીરાકરણની કાંઈ જરૂર નથી.

સુતાર—કેમ નહીં, આ બાબતમાં હજુ કાંઈ ઉંડો ભેદ છે. ગઇ રાત્રીની વાત આપે શી રીતે જાણી એ બાબતમાં આપને માટે મને પુરતી શંકા છે.

ચતુર—એટલે આ શું ! આથી તું શું કરવા માગે છે.

સુતાર—એજ કે મારા શબ્દો સત્ય ઠરે અને આ મારો એકલાની જ ચતુરાઇનો જય કોઇ લુંટી ન જાય.

હજુ પણ હું બેધડક કહી શકું છું કે આ કામમાં મને કોઇ મદદગાર નથી તેમ આ બાબતમાં મને કોઇ અડચણ કરનાર કે મદ દગાર થયું ન હોય એમ હું જાણું છું જાણતો નથી પરંતુ મારી આ ઠગ વીદ્યાનો કોઇ કાંઇક જુદોજ ઉપયોગ કરવાની આ બાજી હતી.

કુમાર—મને તો કંઈ જણાતું નથી.

વીક્રમ—કુમાર ! આ બાબત પર તમે જેમ બને તેમ ઢાંક પીછોડો કરવા માંગો છો પરંતુ આ આ બાબતમાં તમે કાંઇ સારી રીતે જાણો છો એમ તમારા શબ્દો ઉપરથી કહી શકાયછે,અને એથી મારે ન્યાય ખાતર કહેવું જોઇએ કે તમારૂં આસન છોડી શાક્ષીના પીંજરામાં ઉભા રહો અને આ બાબતનો યોગ્ય ખુલાસો આપો.

પરદુઃખ ભંજન વીક્રમ રાજ્ય દેહધારણ કરી ન્યાયથી કરવા માગે છે નહીં કે રાજ્યને અંતે નકી ધારણ કરવા. પ્રવીણ સુતાર મારા આ નીયમને, અનુસરીને આ કુમારની પુરતી તપાસ કરવામાં તું મને મદદગાર થા.

સુતાર—મહારાજ ! આ અયોગ્ય થાય છે.

વીક્રમ—પરંતુ મારો હુકમ થાય છે.

સુતાર—હુકમને આધીન થવુંજ જોઇએ, એ મારી ફરજ છે.

વીક્રમ—કુમાર ! આ બાબતમાં ગઇ રાતે તારો કાંઇ હાથ છે. અને એ બાબત મારી મનાઇ છતાં ભરેલા પગલા માટે તું ગુન્હેગાર છે માટે સત્ય ખુલાસો કર.

કુમાર—જે ન્યાયાસનને હું પુજ્ય ગણું છું તે ન્યાયાસન સામે ઉભા મારાથી જુઠું શી રીતે બોલી શકાય આ બાબતમાં હું આપનો ગુન્હેગાર છું. પરંતું ન્યાયનો ગુન્હેગાર નથીજ.

વીક્રમ—તે માટે ચોક્સ ખુલાસો કરી મુક્ત થા.

સુતાર—જે વ્યક્તીએ તમોને ગઇ કાલ મને બીડું ઉઠાવવામાં વીક્ષેપ નાખ્યો હતો તે વ્યક્તીએ મને ઠગ્યો છે. હું એ ઠગારણથી હું આ વખતે હું તદ્દન ઠગાઇ ગયોછું જેનું વર્ણન મારા નામને બુદ્ધિને, અને મારી રાજ્ય દેહને શરમ ઉત્પન્ન કરનાર છે. જેથી વીશેષ ખુલાસો ન કરતાં એટલુંજ કહુંછુ કે, હું એ અદભુત ચંચળતાવાળી ઠગ વીદ્યાનો ભોગ થઇ પડયો હતો.

વીક્રમ—આ તારા વચનો સત્ય છે એમ હું માનું છું પરંતુ જે અદભુત ઠગારી તને એક વખત ઠગી ગઇ તો પણ તે વાત છાની રાખી છે. તો પણ હવે બીજી વખત ઠગી જશે ત્યારે એ તારો આબરૂનું શું થશે ?

સુતાર—મહારાજ ! સમયને અનુસરતું યોગ્યજ થશે ! આ બાબતમાં મારી એક વીનંતી છે કોઇ શીલ્પકળાને શોભાવવામાં મદદરૂપ આ અદભુત ઠગ વીદ્યા શીખવનાર સારા ઠગ ગુરૂ હાલ આપની છાયામાં આ શહેરમાં રહે છે. તો કુમાર શ્રી અને તેના આ

સેવક તુલ્ય ચંચળ પુરૂષ આ ઠગારણ માટે કાંઈક કરી શકશે જેથી એ વીષય હાલ અહીંથી અટકવી જોઇએ.

વીક્રમ—ઠીક છે એ તારી ઇચ્છા ફળીભુત થાઓ. હવે કુમાર તમે તમારા આસનપર બેસો, ઠગારણ તું તારી સરત પ્રમાણે આ સુતારને હાથે ઠગાઇ છે. જેથી એ તારો ધણી થવા અને તારી પર હુકમ ચલાવવા યોગ્યજ પાત્ર છે. જેથી તમારૂં જોડું સહભાગી નીવડો. આ અમને ખાત્રી થવાથી તને આ સુતાર સાથે લગ્ન કરવા ભલામણ કરૂ છું.

ઠગારણ—પરમ પુજ્ય રૂપ પીતાની ઇચ્છા મારે શીરછત્રરૂપછે.

વીક્રમ—પ્રવીણ સુતાર તારી આ ચંચળતાપર ખુશી થઇ તને સવાલક્ષ સોના મહોરની બક્ષીસ સાથે આ બાળીકાનો હાથ તારા હાથમાં સોંપું છું.

સુથારને રાજકન્યાનો હાથ પકડી ભર દરબારમાં બેઠેલા હજારો લોકોના હર્ષના પોકારોની વચ્ચે તમામ દરબારને બે હાથે નમસ્કાર કરતો, અને હસ્તો હસ્તો પોતાનો ઘરનો રસ્તો લીધો.

વારતા ૧૨ મી.

ત્રીકાળદર્શી આયનો.

ગઇ કાલની દરબારમાં જે જોસભર્યો વાદવિવાદ ચાલ્યો હતો. અને તે વાદવિવાદ સાંભળીને આખી દરબાર છક થઇ ગઇ હતી; તે ગુપ્ત હકીકત, રાજા અને ચતુરને ઠગીને પોતાનું પરાક્રમ બતાવી; ખરી ઠગારણ તરીકે પ્રસીદ્ધ થનાર તે ગુપ્ત વ્યક્તીએ પોતાની કાંઇ સવે યુકતીથી મેળવીને પોતાના સ્થાનમાં બેસી મો મલકાવી અને

ખુબ હસી બે હાથની આંગળીઓ સાથે મેળવીને અને તે આંગળી મેળવેલા એ હાથને કપાલ અને મુસ્તક ઉપર ફેરવી એકલી એકલી આડી અવળી નજર ફેરવતી કહેવા લાગી કે ' વાહ માનવ ! તારી હીને ધન્ય છે ! તુ સર્વ છો ! તું તત્વ ગ્નાની છો ! તુ ન્યાય વેત્તા છો ! સ્વતંત્ર છો ! તું બલીષ્ટ છો ! તુ પરાક્રમી છો ! પરચ્છંદ યોદ્ધો છો !· તુ એકલો હજારો શુરાઓનાં મસ્તક ઉસાડવાનું સામર્થ ધરાવે છે. પણ તુ સ્ત્રીઓના પરાક્રમ, સ્ત્રીઓની કળા અને સ્ત્રીઓની અથાગ શક્તીને કદી પણ જીતી શકનાર નથી. એ તો તુ નક્કી માનજે ! તારી છાતીમાં તેના લેખ કોતરી રાખજે ? ભલે તું બધાઓની સાથે બાથ ભીડજે ! ભલે તુ તારા બલથી પહાડને ઉપાડી ફેંકી દેવાને તૈયાર થજે. પણ સ્ત્રીની શક્તીને જીતવાનો કદી પણ ઉનમત બનીશમાં ! કોઇના કહેવા ઉપરથી ભ મીશ માં ! અને જો ભમી જઇશ તો તારી જીંદગીનો વઇભવનો અને કીર્તિનો તુંજ નાશ કર્તા છે. એ તું ખાત્રીપૂર્વક માનજે. ભલે તુ એને માટે મનમાં ગર્વથી કહેતો હઇશ કે સ્ત્રીતો કંઇ બીસાતમાં નથી. સ્ત્રીને પીગલાવતાં શી વાર છે ! સાકર ઓગળે તેમ ભી પીગ ળી જાય પણ નહી, પથ્થર પીગલે તો ભલે ! પહાડ પોતાપણું મુકી પાતાલમાં પેશી જાય તો ભલે ! પણ સ્ત્રીતો પીગળનારજ નથી ! કદાચ કોઇ કટાકટીના સમયને ભોગ પડી જઇને કોઇ પુરૂષને આધીન થાય છે. પણ તે તેના શુદ્ધ ભાવવાળા ખરા અંતઃકરણથી તો પીગળતીજ નથી. અંતરનો વઇરભાવ તો છોડતી નથી! અને તે વેર લેવા માટે વસ થતી પહેલા સખ્તમાં સખ્ત પતિગ્યા લેછે. તે પુરૂષ શું તુ જાણી શકતો નથી. અને ત્યાં સુધી તુ અંતની ઘડીએ છેલ્લો શ્વાસ ખેંચતો હોઇશ ત્યાં સુધી તે વેરભાવવાળી સ્ત્રી પોતાની પ્રતિતા

કોઇને જાણવા દેતી નથી, એવી સ્ત્રીઓમાં જે સર્વ વીદ્યામાં પ્રવીણ સ્ત્રીઓ છે તે જ્યારે કોઇ કામના માટે પ્રતિજ્ઞા લઇ પોતાનું વતન પોતાના કુટુંબનો ત્યાગ કરી હાથમાં ખુલ્લી તરવાર લઇ બહાર પડે છે ત્યારે તે સ્ત્રીઓ પોતાના પ્રાણ જતાં સુધી પોતાના સ્ત્રીત્વને લાન્છન લગાડવા દેતી નથી જોઉં છું કે ઠગસેન ઠગાઈ ક્યી ઉજેણુ નગરીને ઠગી ઠગસેન નામ ધારણ કરેલુ છે. પણ હવે તે નામ કેટલા દીવસ સુધી રહે છે

તેમાંની હું એક ખીલતા કમળ સમાન છું તે કમળને વશ કરનાર ગમે તેટલી ધુર્તવીધા જાણનારના ગુરૂઓ કેમ મારી સન્મુખ આવી ઉભા રહેતા નથી. તેનાથી શું હું ડરીજઇને મારી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરી મારી સ્ત્રીજાતીને માથે કલંક ચોટાડીશ મારે સાણસે ચઢવાદે ! મારે તંતરે સપડાવાદે ! પછી કેવી રીતે તેના માથા મુડી ચુનો ચોપડી દશા કરૂંછું તેપણ જાણશે તેની પણ ખાત્રી થશેકે ઢંઢેરો પીટવાને જતાં કેવી દશા થાયછે. તેનો પુરતો અનુભવ તેણે મેળવ્યો નથી તો હવે મેળવશે. રાજા વીક્રમ અભિમાની છે, ગર્વનો કોઠાર છે. હઠીલો છે, જે કરવા ધારે છે તે કરવા જતાં ગમે તેટલું સંકટ પડે છે તે સહન કરવાની શકતી ધરાવે છે, અને તેનીજ પેઠે તેનો કુંવર છે. એ શું હું જાણતી નથી ? છતાં હું તેને અને તેની નગરીના લક્ષાધિપતિ અને બીજાઓને ઠગવાને આ બાળ અવસ્થામાં બહાર પડીછું ? નહીં ! નહીં, તેને, તેના પુત્રને અને તેના સર્વ અમલદારોને ઠગી શકીશ અને એ વિધા શીખવનાર ગુરૂ ભુવનાથની વાણીની ખાત્રી કરી આપવાને માટેજ તે તેના ઉજણ નગરીના રાજકુંવર ચતુરસીંહને ઠગવાને બીડુ ઝડપ્યું છે, તો પછી શા માટે હું બેસી રહું ! તો પછી હવે કોની રાહ જોવાની છે!આજ

એક નહાની સરખી કળા અજમાવી રાજાને જાગ્રત કરવો છે ! તે એમ નહીં કહેવાને સક્તિવાન થાય કે મારી દરબારમાં થયેલો વાદ-વિવાદ સાંભળીને તે ગુપ્ત વ્યક્તી પળાયમાન થઇ ગઇ, પણ નહી હું તો બીનભયથી ઠગવીધાને અજમાવું છું. અને ત્રીકાલ દર્શક આયનાની અજમાય કરવી છે, હું તો જોઉં તો ખરીકે આ હિન્દુસ્તાન-નના લક્ષાધીપતિઓ કેવા બુદ્ધિશાળી, કે શકતીવાળા અને ચાલાક છે દુનિયા ઝુકતી હે ! દુનિયા ઝુકાનેવાલી ચઇયે.

જેઓને આ દુનિયામાં કામ ધંધો મળતો નથી અર્થાત તે-ઓને તે કરવાને ગમતો નથી, અને પારકા પઇસા ઉપર તનાના કરવાનો શોખ ધરાવે છે. તેઓ અનેક યુક્તીથી અનેક પ્રકારના ઢંઢેરા ઓ પીટાવીને અનેક પ્રકારની ઠગવિદ્યાથી ઠગવા માટે દુનિયાને ઝુકા-વવા જાય છે પણ દુનિયા ન ઝુકતાં તેઓ દુનિયાના પહોળા પટની અંદર ઝુકી ગયા છે તે માફક આ યુવતીકા ધુતારણ નહોતી! તે કઇ પઇસા પેદા કરવાને આવી નહોતી, પણ પોતાની વિઘા બતાવવાને આવીછે તે ફરતી ફરતી બજારની વચ્ચે આવેલા એક ટાવરનીઆગળ આવીને ઉભી એટલામાં ટાવરના ઘડીઆલમાંથી આઠનો ધટો થયો.

તે ધોકા સાંભળી લઇને, ત્યાથી પાછી ફરી આડી અવળી ગલીમાં જઇને ફરવા લાગી. પણ ક્યાંય તેને ઇચ્છાનુસાર સીકાર ન મળવાથી તે પાછી તે ગલીમાંથી બહાર નીકળી એક સડકપર આવી.

સડકથી થોડેક છેટે મ્હોટા મ્હોટા વાડી બંગલા તેની નજરે પડયાં. બધા બંગલા જોઇ વળી પણ તેનું ચિત્ત કોઇ પણ બંગલામાં દાખલ થઇ પોતાને ત્રીકાળદર્શક આયનો અજમાવવામાં ન ચોટ-વાથી તે બે બંગલા વાલી હારવાળા મ્હોલામાં દાખલ થઇ વચમાં જઇને ઉભી.

એટલામાં એક લક્ષાધીપતી સાહુકાર પોતાના બંગલાની બા-રીએ ઉભી ગુલાબના ગોટાને સુંધી રહ્યો હતો. તે જોઇને તેણીએ તરત બીજા એક આયનાને પોતાના ઝબાની અંદર સંતાડી દઇને તરત તે બંગલાની ઉપર ચડી જઇને જ્યાં તે લક્ષાધીપતી ઉભો હતો તેની પાસે જઇને, અહો લક્ષ્મી પતિ ! નમસ્તે ! નમસ્તે! જય થાઓ ! સંપતી સંતતી અને કીર્તિ પામો. યસહાઇ થાઓ! અને સર્વત્રમાં તમારો જય ઘોષ વાગે. એવો મારો તમને અંતઃકરણ પૂર્વક આશીર્વાદ છે.

આ આશીર્વાદ સુચક કોમળ શબ્દ શેઠના મનનું આકષણપણું કરતાં વાર ન લગાડવાથી શેઠ સંચેત થઇ ગયા. અને તેણીના તે મધુર શબ્દોનો ચટકો શેઠના ચિતમાં ચોટવાથી શેઠનું ચીત ચટપટ કરવા લાગવાથી શેઠના હાથમાંથી ગુલાબનો ગોટો નિચે પડી ગયો, તેની પણ તેને શુદ્ધ રહી નહી, તેની પરવા ન કરતાં શેઠ ત્રીકાલનું જ્ઞાન ધરાવનાર પુરૂષની સામે આવીને તેનો સતકાર કરી,પોતાની સામે એક ખુરશી ઉપર બેસવાને કહ્યું.

તે ત્રીકાળી જ્ઞાનીએ કહ્યું કે, 'અહો ! ભાગ્યશાળી પુરૂષ ! આપ કેવા નામથી શોભોછો ? તે કૃપા કરીને આ તમારા તરૂણ સેવકને કહીને સેવકને કૃતાર્થ કરશો ?

સાહુકાર—મારૂં નામ સોભાગચંદ્ર છે આપ કયા દેશના વતની છો ? અને શા માટે મારે ત્યાં તમને આવવું પડયું છે.

ત્રીકાળી—આપ મ્હા ધર્માત્મા છો! ગરીબના દાતારછો અને ન્યાયની સાક્ષાત મૂર્તિ છો એવું મારા જાણવામાં આવવાથી, મેં જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે જ્ઞાનની તમને કંઇક પરોક્ષા આપવાને માટે આ-પને ત્યાં આવ્યા છું.

સાહુકાર—તમે કઇ વિદ્યાનું ખરેખરૂં જ્ઞાન મેળવ્યું છે.

ત્રીકાળી—મેં સર્વ વિદ્યાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલું છે. પણ તમને કઇ વિદ્યા જાણવા માટે વધુ પ્રેમ છે.

સાહુકાર—મને ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા માટે વધુ પ્રેમ છે. તે તમે જાણો છો?

ત્રીકાળી—તમે ત્રણ કાળનું ભવિષ્ય જાણવાને ઉત્સાહી છો કે એક કાળનું જાણવાની ઇચ્છા રાખનારા છો ?

સાહુકાર—ત્રણ કાળનું !

ત્રીકાળી—તેના વ્યાખ્યા મોઢેથી કહી સંભળાવું ? તો તમે તે બરાબર સાંભળી બરાબર સમજી શકશો કે ?

સાહુકાર—એમ કહેતા, સાંભળતાં અને સમજતા તો વર્ષોના વર્ષો વીતી જાય ! તરત દાન મહા પુણ્ય જેવું કાંઇક ચમત્કાર જાણતા હોય તો મને બતાવો.

ત્રીકાળી—પણ તે બતાવવાનો, મારા પુરૂષના હાથથી બનેલી અમુલ્ય વસ્તુ જેની કીંમત આખી દુનીયાના બાદશાહ જેવાથી પણ આપી શકાય નહીં તેવી મારી પાસે છે, તે હું તમને બતાવીશ પણ જો તે તમે માગશો તો હું તમને કદી પણ આપનાર નથી તે માટે તમારા સત્યપણાનું વચન જોઇએ.

સાહુકાર—તે મારી અલૌકિક અમોલિક ત્રણ કાળનું ભવિષ બતાવનારી જોવાથી જો મારા મનને તેના ખરાપણાની ખાત્રી થશે તો તમારી મોં માગી કીંમત આપીશ અને ખાત્રી નહીં થાય તો તે બતાવવા બદલ તમારી યથાશક્તિ મુજબ તમારી સેવા બજાવીશ

ઠગારણ—ગર્ભ શ્રીમંત શેઠ તમે તમારા પૈસા અને ગર્ભ શ્રીમંતાઇના ગુમાનમાં મસ્ત છો જેથી તમે કહોછો કે મારી વીદ્યાની

તમો કદર કરશો. પરંતુ મારી વિદ્યાની કદર કરવા મહાન બાદશાહ તો શું પણ ઇંદ્ર જેવા એ પુણ્યકાળ બદલથી સ્વર્ગનું સુખ ભોગવનાર પણ કરી શકે તેમ નથી ત્યારે તમે સવાલ કરશો કે એવી અદભુત લીલા આપ મને શા માટે બતાવો છો, તો તેનું કારણ એટલુંજ કે આપ પુર્વ સંસ્કારી છો આપની વાસનાના તે અંકુરો આ તમારા મુખપર સ્પષ્ટ દેખાય છે તો આ મારી વિદ્યાને તમો હૃદયમાં સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકશો એ ઉપરાંત હાલ વિષેશ કહેવું વૃથા છે.

પરંતુ ધન્ય છે તમારી ઉદાર વૃત્તિને ! એટલું કહેતાની વાર પોતાના હાથમાં રાખેલો ત્રીકાલ દર્શક આયનો શેઠને આપીને કહ્યુંકે દીવ્યાત્મા આ આયનાને બે હાથે પકડી તેની ઉપર તમારી દ્રષ્ટી ચોંટા ! જો ! જો ! દ્રષ્ટીને આડી અવળી ફેરવતા નહીં આથી ત્રણ કાલનું ફરીથી જોવાનું ? જાણવાનું મળશે નહીં.

સાહુકાર—તે માટે આપ નિશ્ચિંત રહો. તમે જ્યાં સુધી કહેશો ત્યાં સુધી મારી દ્રષ્ટીને તેની ઉપર ચોટાડીજ રાખીશ એટલુ કહીને તેણે પોતાની દ્રષ્ટી તે ત્રીકાળ દર્શક આયના ઉપર ચોટાડીદીધી. તેને દ્રષ્ટી તે આયના ઉપર સજડ ચોટી જતાની વાર તે ત્રીકાલીએ શેઠને પુછયું કે " કેમ શેઠ જોયું ! આનું નામ ત્રીકાલ દર્શક આયનો તેમાં નથી જે જોયું તે સર્વ ખરૂં છે તેની તમને ખાત્રી થઇ હોય તો તમારી દ્રષ્ટીને તે આયના ઉપરથી પછી ખેંચી લો નહીં તો તમારી આંખને ઇજા થશે.

આ મોહક મધુર અને કોમળ શબ્દો સાંભળતાનીવાર પોતાની દ્રષ્ટી તે આયના ઉપરથી ખેંચી લેઇને શેઠ તેના પગમાં પડી ગયો.

તેણીએ તરત શેઠનો હાથ પકડી ઉભા કરીને કહ્યું કે શેઠજી પરમાત્માની મહા પ્રસાદીનો ચમત્કાર જોયો કેવો છે ? તમારીઇચ્છા

થઇ ! શું હજી કંઇ જાણવાની ઇચ્છા રહી ગઇ છે.

સાહુકાર—અહો તરૂણ મહાત્મા ! તમે આટલી અવસ્થામાં આટલું જ્ઞાન મેળવેલું તે એટલુજ નહી પણ તે જ્ઞાનનો મારા જેવાઓને લાભ આપવા એટલો બધો શ્રમ લો છો એવી તમારી ઉદાર વૃત્તિને જોઇને મારા ગર્વનો નાશ થઈ ગયો તે આ વીદ્યાથી ચઢતી બીજી કઈ વીદ્યા છે માટે મને ઝાઝુ જ્ઞાન નથી પણ જો તમે તે બતાવશો તો હું મહાત્મા જન્મોજન્મ તમારો ઉપકાર માન્યા વગર રહેનાર નથી.

ત્રીકાળી—તમે કયા દેવના આસ્તીક ભક્ત છો ?

શાહુકાર—હું નાગદેવનો ભક્ત છું.

ત્રીકાળી—તેના તે સ્વરૂપમાં તે તમારા દેવને પ્રત્યક્ષ જોવા માગો છો ?

સાહુકાર—દેવના દેવ કરતાં મારા પ્રેમી પીતાને મહાદેવ સમાન તેની પુજા કરતો હતો તે દેવરૂપી મારા પીતાને પ્રત્યક્ષ જોવા માગું છું. તે જોયાથી મારા આત્માને મહા આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

ત્રીકાળી—તે હું બતાવી શકવાની યોગ વીદ્યા પૂર્ણ રીતે જાણું છું અને તેના બળથી હું તમને બતાવી શકીશ. પણ આ તમારા ઘરમાં નહીં, સામેના મેદાનમાં જો તમે મારી સાથે આવશો તો હું તે બતાવવાને તઇયાર છું.

સાહુકાર—સામેનું મેદાન તો એક બાજુ રહ્યું પણ કોઇ ભયંકર અરણ્યમાં લઇ જશો તો ત્યાં આવવાને આ તમારો સેવક ના કહેનાર નથી. એટલું કહેતાંની સાથે શેઠ તે ત્રીકાળીનો હાથ પકડી નીચે ઉતર્યો અને પોતાના મ્હોલાની સામે આવેલા એક વીસાલ મેદાનના મધ્ય ભાગમાં જઇને ઉભો.

તે વેષધારી ઠગારણે અત્યારે ખરૂં સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે અને કોઇ અદભુત મહાત્મા જેવા તેજોમય સ્વરૂપમાં લલકારી ' શેઠજી ! ઉપર જુઓ ! આ આકાશ સ્વચ્છ છે કે નહીં શે; ઉપર નજર કરી અને આકાશની સ્વચ્છતાની ખાત્રી આપી ત્યારે એ ત્રીકાગી દરશી બોલી, શેઠજી જુઓ ! તમારી સામે એક તેજોમય આયનો પડેલોછે એ આયનો તે ઠગારણેજ શેઠની રૂબરૂમાં મુકયો હતો જેથી શેઠ બોલી ઉઠયા કે ' એવો તમોએજ મુકેલો છે.

ઠગારણ—તેની કોણ ના કહે છે પણ તે ફક્ત બતાવવા તમોને કહું છું તે આયના પર સ્થીર નજર રાખો કોને જુવો છો તે તપાસો.

તે ઠગારણના કહેવા પ્રમાણે તે સાહુકારે એકદમ પોતાની દ્રષ્ટીને આકાશ ઉપર નાંખી તો તેને પોતાના બાપની પ્રતિમા જોવામાં આવી તે સાહુકાર હાથ જોડી નમસ્કાર ઉપર નમસ્કાર કરવા મંડી પાયો એટલામાં તે પ્રતિમા અલોપ થઈ ગઈ.

તે જાણી લઇને તે ઠગારણે સાહુકારને કહ્યું કે ! કેમ ધર્માત્મા! તમારા પીતાની પ્રતિમાનાં દર્શન કીધાં કે ?

સાહુકાર—હા એકવાર નહીં, પણ હજારવાર કર્યા.

ઠગારણ—હવે ચાલો તમારા ઘરમાં મને પહેલો આયનો પાછો આપશો તો તમારો મ્હોટો ઉપકાર માનીશ.

સાહુકાર—એ આયનો તમને પાછો હવે કદી આપનાર નથી. પણ તેને બદલે જે માગસો તે આ વખતે તમને આપવાને તઇયાર છું. તેમાં કાઇપણ શંકા રાખવાનું કારણ નથી.

ઠગારણ—તે મારા માહાત્માની રજા સીવાય તમને કેમ આપી શકાય ? એ કંઇ જેવી તેવી નકામી નીર્માલ્ય વસ્તુ છે કે ?

સાહુકાર—જે વખતે તમે તે માટેની મારી સાથે સરત કરી હતી તે વખતે તમે આ પ્રમાણે મને કહ્યું નહોતું. હવે તમે ફરી કેમ જાઓ છો ?

ઠગારણ—કદાચ એમ કહેતાં મારી ભુલ થઇ હશે તેથી શું તમે તે માટે મરજી વીરૂદ્ધથી મારી અમુલ્ય વસ્તુ બલાત્કારથી લેવાને તઇયાર છો ?

સાહુકાર—હું બલાત્કારથી તે વસ્તુ લેવાની જરા પણ અધમ ઇચ્છા રાખતોજ નથી, પણ તમારી તે અલોકીક અને અમુલ્ય વસ્તુની બદલ તમે જે કાંઇ માગશો તે આપવાને આ તમારો સેવક તઇયાર છે, શું, આવી રીતે તમારા જેવા મહાત્મા પુરૂષને લાગે છે કે? તમે ખાસ મહાત્મા છો પરંતુ તે તમારા મહાત્માપણાની છાપ મારીને હૃદયમાં ઉતારવાની કાંઇ પણ લાગણી ધરાવતા હોય તો મારાદીલને નાહક દુખવતાં આ અલ્પ આત્માને સહેજ આનંદ આપી તેનો આશીર્વાદ મેળવશો.

ઠગારણ—શેઠજી તમારી આવી મારી ઉપરની સચોટ શ્રદ્ધા જોઇને અને મહાત્મા પુરૂષની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરી, તમારા આત્માનો ઉમંગ પાર પાડવાને કોઇ પણ જોખમે તયારછું.

સાહુકાર—આધીન છું, શરણે છું ! મહાત્મા તમો મારો કે ઉગારો ! શું હું તમારી સામે થઇ તમને કંઇ પણ કહેવાને માટે શક્તિવાન થઇ શકું નહીં. હું તથા મારી સાત પેઢી અગર મારૂં આખું ખાનદાન એ સર્વની પ્રેતયોનીના સોગનપર કહુંછું કે હું તમારે આધીન છું અને આપના કોઇપણ હુકમ માટે મારૂ ગયાભવનું આ ભવનું તથા આવતા ભવનું સર્વસ્વ આપના શરીરમાં છે.

ધુતારણ—ધન્ય છે ધર્મવીર તારી અખંડ શ્રદ્ધા ! અને અચલ

દસ્તાને, જો કે હું પઇસાદાર અગર રાજા જેવા અધીકારને આધીન નથી તેમ મારા ગુરૂની આજ્ઞા પણ એથી વીમુખ રહેવાની છે તોપણ મારા ગુરૂએ હાલ સર્વદર્શન સીદ્ધનો યજ્ઞ આરંભેલો છે. અને તે યજ્ઞમાં કટલાક પૈસાદારની મદદની જરૂર છે અને તેથીજ જે વર્ગના સંસ્કારી શ્રીમંતો હોય તેનેજ આ યજ્ઞમાં આમંત્રણ કરવા અથવા એ માટે મદદ કરવા માટે તેઓના પુર્વના ઉત્તમ સંસ્કાર જાગૃત કરવા અમોને આજ્ઞા થઇ છે, એ આજ્ઞા અનુસારનું તમારા ભવ્ય લલાટપર ઝળકતા પુર્વ સંસ્કાર જોઇ આ મારા ગુરૂજીની પ્રસાદી તેની આજ્ઞા પ્રમાણેજ આપી છે, વધારે આપવું તો તેના હાથમાં છે. પરંતુ ગુરૂજીની ઇચ્છા પ્રમાણે એ મહા યજ્ઞ પુરો કરવા જે ધનની જરૂર છે તેમાં તમારા જેવા સંસ્કારી મદદ કરશેજ.

સાહુકાર—એવા ઉત્તમ કાર્યમાં એકથી ત્રણ કરોડ કે જે મારી શ્રીમંતાઇના હદ છે. ત્યાં સુધી આપવા તઇયાર છું, બોલો આપને કેટલી જરૂર છે

ઠગારણ—ફક્ત એક લાખ રૂપીયા.

સાહુકાર—બસ એટલુંજ. પણ સમજ્યો પરમાર્થી મુમુક્ષ વો પેશ ધન લઇને ક્યાં સંભાળે ! ઠીક છે. જેવી આપની ઇચ્છા એટલા રોકડા રૂપીઆ ઉઠાવવા માટે આપને કોઇ માણસ જોઇશે કે કેમ ?

ઠગારણ—રૂપીયા લઈ જવા અને સંભાળવા એ અમારા ઉત્તમ સંસ્કારી કર્મથી વીરૂદ્ધ છે તો એ પઇસા જેટલા અમુલ્ય રત્નો વીગેરે, આપશો કે જેથી અમારૂં કાર્ય પાર પડશે.

સાહુકાર—અરે એમાં શી મોટી વાતછે એક કરતાં એકસરસ હીરા માણેક અને રત્નો મારા ખજાનામાં ભર્યાંછે. લો હવે બેસોહું મારા ખજાનામાં જ તેમાંનો એક અમુલ્ય અને અલૌકીક હાર કાઢી

આપું તેથીજ આપનું કાર્ય અને ઇચ્છા પુર્ણ થશે. એટલું કહીને તે સાહુકાર ચાવીઓનો ઝુડો લઇને પોતાના ખજાનાની અંદર ગયો.

તે સમયનો લાભ લઇને તે ઠગારણે તરત તે ત્રીકાળ દર્શક આયનાને પોતાના ઝભાની અંદર સંતાડી દઇને અંદર સંતાડી રાખેલા બીજા સાદા આયનાને કાઢી ત્યાંજ રહેવા દઇને ચુપ ચુપ બેસીરહી.

એટલામાં તે સાહુકારે એક નવસર હીરાનો હાર લઇ, તે ઠગારણના હાથમાં આપ્યો તે જોઇને ઠગારણ ખુશ ખુશ થઇ ગઇ છે ત્રીકાળ દર્શક આયનાને શેઠના હાથમાં આપીને કહ્યું કે, શેઠજી ! આ આયનાને સવાર સાંજ સુગંધી પદારથોનો ધુપ કરતાર હેજો. અને સુર્ય ઉગ્યા પહેલા તે આયનાને જોશો તો તેમાંથી તમે સર્વ જોઇ અને જાણી શકશો. અને સુર્ય ઉગ્યા પછી જોશો તો તેમાંનું કંઇ પણ દેખાશે નહીં.

એટલું કહેતાની સાથે તે ઠગારણ શેઠનો બંગલો તજી ગઇ.અને પોતાને સ્થાને જઇને બેઠી.

સુર્ય ઉગ્યા પહેલા શેઠ ઉઠયો અને સ્નાન સંધ્યા કરી તે આયનાને ધુપ આપીને એક દ્રષ્ટીથી જોવા લાગ્યો પછી તેને કંઇ ન દેખાય તેથી તે ફરી ફરીને જોવા લાગ્યો, પણ પોતાના મોઢા સીવાય તે કાંઇ જોઇ શકતો નહોતો તેથી તેના તે વીચારમાં પડી ગયો. અને તે વીચાર કરતા તે બોલી ઉઠયો કે, 'આતો કોઇ ઠગ આવી મને ઠગીતો ગયો નથીને ? ઠગ નહીં પણ તે ઠગારણીતો નહી હોય ? હા એમજ લાગે છે. બતાવ્યો હતો તે તો ખરો હતો અને મનેઆપી ગઇ તે તદન ખોટોજ છે. હાય ! બાપજી ! વગર તરવારે માથુ કાપી ગઇ ! પકી લુચ્ચી ! પકો ઠગારણ ! પણ જશે કયાં? એની માનાપેટમાં, રાજાની પાસેજ એની તપાસ કરાવીશ પકડી મંગાવીશ. અને તે

અદલ તેને સખ્તમાં સખ્ત શીક્ષા ન કરાવું તો મારૂ નામ સોભાગચંદ નહી.

એટલું કહેતાની સાથે ગાડી મંગાવી, ગાડી આવતાની સાથે ગાડીમાં બેસી રાજાની પાસે જઇ જે બનાવ બન્યો હતો તે કહી સંભળાવ્યો.

આ સાંભળી રાજા ખડખડ હશી પડયો, એ જોઇ શાહુકાર શરમીદી પડી ગયો

શાહુકારને શરમીંદો થઇ ગયેલો જોઇ રાજાને આ પોતાની ચાલ માટે હલકું લાગ્યું. તેથી બોલ્યો, ' શેઠજી! આપ કાંઇફીકર કરશો નહીં. પરંતુ આ આપની અદભુત વાર્તા કે જે ભયંકર ભુલનું મુળ કારણ તે સાંભળી મને હસવું આવું તે માટે આપને ખોટું લાગેલું જોઈ હું પસ્તાઉ છું.

સાહુકાર—નહીં ગરીબનીવાજ, એથી મને કાંઈ ખોટુંનથી લાગ્યું. પરંતુ એટલું તો હું સમજ્યો છું કે આ મારી થયેલી ભુલ કાંઇ નાની સુની નથીજ અને એ ભુલ કરનારા મારા જેવી વીચીક્ષણ પાત્રની લાયકાત પરથીજ આપને હસવું આવ્યું છે તો તે હાસ્ય યોગ્યજ છે.

વીક્રમ—આપ સુજ્ઞ છે જેથી સહજ સમજી શકો છો એવી આપની વીચીત્રતા પર હું ઘણોજ ખુશી છું. હવે આ બાબતમાં મારે તમોને કાંઇ વીષેશ પુછવું પડશે તેનો જવાબ આપ આપી શકશો કે કેમ?

સાહુકાર—શીરો ચસ્મથી આપની ઇચ્છા એજ અમારીફરજછે.

વીક્રમ—એ આપની લાયકાત દર્શાવે છે તો હવે કહો જોઇએ

કે ત્રીકાળદર્શી આયનો અને એવી બીજી કોઇ વસ્તુ દુનીયાપર છે. તેની તમાને કાંઇ ખબર હતી.

શાહુકાર—નહીં, પરંતુ એટલું હું જાણુતો હતો કે યોગવીદ્યા વાળા મહાત્માઓ કોઇ અદભુત વસ્તુઓ અને ચમત્કારી દર્શનોથી આપણને શ્રદ્ધાળુ કરી શકે છે

વીક્રમ—જ્યારે આપને એ વીષેની એ ઉપરાંત કાંઇ ખબર નથી ત્યારે તો આ ભુલને માટે પણ તમે તદન નીર્દોષ છો. પરંતુ આ ઉપર તમોને અને આ દરબારમાં હાજર થએલા સર્વને પુછુછું કે એ વીષયમાં જો કોઇ કોઇપણ જાણતું હોય તો આનો સ્પષ્ટ ખુલાસા કરો.

વીદવાન સભાસદ—(૧) હજરત એ નામેની એક ક્રીયા સત્ય છે અને એ ક્રીયા મીસર દેશમાંથી આપણા દેશમાં આવેલી જે માટે હું પુરતી રીતે જ્ઞાત છું.

વીક્રમ—જો તમે તેનો ખરેખરોજ ભેદ જાણુતા હોય તો ચોખા શબ્દોમાં ચોખે ચોખો ખુલાસો કરો કે જે સાંભળી આપણી પ્રજા અનેક ઠગારાને હાથે ઠગાતી ઉગરે અને એવી હરામી દાનતવાળાનો કાયદાસનો આ ધંધો ડુબી જાય. જેથી આપણી પ્રજામાં કેટલાક ગરીબની મહા મહેનતે મેળવેલી પઈસાની રકમ બચે, કારણુ માણુસ માત્ર જ્યારે કોઈ પણ પ્રકારના કમ ભાગ્યમાં ફસાય છે. ત્યારે તે દરેક બાબતમાં સંપતીહીણુ (ગરીબ) થતા જાય છે. અને એવા દુખમાં સડબડતા માણુસો પોતાની પાસે કાંઇક બાકી રહેલ કીમતી અવેજને આવા ધુતારાઓ ધોળે દીવસે લુંટી તે ગરીબ થયેલા કમ ભાગ્યને દુઃખમાં નાંખવાનો ગુન્હારૂપ પ્રયત્ન કરે છે. એવા ધોળા દીવસના ઠગથી આપણી પ્રજાને બચાવાને માટેનો કાયદાસર ઈલાજ

એજ છે કે આ બાબતના દરેક ભેદ ખુલા કરી નાખવા તો એ ઉત્તમ કાર્યમા તમે આ વીષેનો ભેદ ચોકસ બોલી મદદ રૂપ થશો.

વીદવાન સભાસદ---આપની એ ઉત્તમ ઇચ્છાને હું તનમન અને ધનથી આધીન છું મારે કહેવાના ખુલાસામાં હજરત અને તેને લગતા એટલે તેના જેવા બીજા પણ અનેક ટુચકાઓ માટે ટુંકામાં જ કહું છું.

હજરત એ કીયા દ્રષ્ટી દોષ આભારી છે નહી કે યોગ વીદ્યાનો તેમાં જરા પણ અંશ હોય. હજરત દેખાડવાની અનેક રીતીઓ વપરાય છે નખપર મસતો ડાઘ તેજસ્વી કરવામાં હથેલીમાં કોઇ કાળો પદાર્થ તેજસ્વી બનાવી વીંટીને ચોપડવાથી ઉપર નંગને ઠેકાણે કોઇ ધાતુના ટુકડાપર કાળો પદાર્થ લગાડી તે પર સાધારણ આયનો (આરસી) ના જેટલા સ્વચ્છ કાચના ટુકડા પછવાડે તેના જેટલુજ ધાતુનુ પતરૂં રાખી તે પર મસ લગાડવાથી અને એ પ્રમાણે અને જુદી બેડી કીયાના જુદા જુદા સ્થળ યોગ્તા મુજબ ઉપર પ્રમાણેજ ગોઠવણુ કરવાથી માણુસની દ્રષ્ટી ખેંચાય છે આ દ્રષ્ટી ખંચાવાનુ મુખ્ય કારણુ અંધકાર અને કાળો પદાથે એ બેની વચે રહેલી આંખોમાંનું તેજ અને કાળા પદાર્થ રાખેલ કાચનું અથવા કોઇ તેજસ્વી મેળણીનું તેજનું ઐકય થવાથી કાંઇ કાંઈ વીમીત્ર દેખાવો દેખાય છે પરંતુ તે ફકત દ્રષ્ટી દોષ છે ' એથી એમાં કાંઇ પણ વીષેશ સત્તા અગર સત્યપણું નથીં. આ બાબતમાં આથી વીષેશ ખુલાસો કોઇને જાણવો હોય તો ગ્રંથ કર્તાને મળવાથી સંતોષ પુર્વક જવાબો સાથે ખાત્રી આપી શકશે.

સાહુકાર—કૃપા નીધાન આ આપની આગ્નાનું થએલું અનુ-

કરણ અનેક માણસોને મદદરૂપ થશે. એ આપની ઉત્તમ પવિત્ર ભાવનાનો બદલો ઇશ્વર તમોને આપશેજ, પરંતુ મેં જે આકાશમાં સ્વરૂપ જોયું તેનું કાંઇ નીરાકરણ આથી થયું હોય તો મારી અલ્પ મતીને યોગ્ય હું એ સમજથી ભાગ્યહીન રહ્યો છું.

વીક્રમ—બરોબર શેઠજી એ આપનો ખ્યાલ કાંઇ ખોટો નથી પરંતુ એ વીષય ઉપર કરતાં જો કે વધારે કીમતી નથી પરંતુ ઉપલી બાબત કરતાં કાંઇક સામર્થ્યવાન છે જેથી તેનો ખુલાસો પણ ઘણોજ લંબાણનો થશે જેથી અત્યારે આ દરબારનો કીંમતી વખત ન રોકતાં એ માટે આપણે આવી દરેક બાબતો ખુલાસા એક જુદા ગ્રંથ રૂપે પુરતી સમજ સહીત પ્રજા વર્ગને પુરા પાડશું.

સાહુકાર—ધન્ય છે રાજન ! આ આપની ઉદારતાના વખાણ આગળ મ્હોટા કવીયોને હાથે લખાશેજ, અને તે સાથે આ આપના શોધાયેલા પ્રજાને લાભના લેખો પણ તેઓજ બહાર પાડશે જેથી કોઇ પણ જમાનાની પ્રજા એવા લેખકોની કૃપારૂપ પ્રસાદી મેળવવા ઇચ્છાતુર રહેશે તો મેળવી શકશેજ.

વીક્રમ—શેઠજી ! એ આપના ભવીષ્યના વરતારાના વાક્યો સત્યજ થાઓ, પણ હું સહેજ હસતાં હસતાં કહું છું કે આ સઘળો ગોટાળો એ તગારા ભવીષ્ય જાણવાના શોખેજ વાળ્યો છે. તો ભવીષ્ય ક્યારે જણાય. જ્યોતીશનો ખરો અર્થ અને તેની શક્તિ કેટલી હદમાં રહેલી છે વીગેરે એવા ખુલાસા મારી તરફથી હવે એક ગ્રંથના આકારમાં બહાર પડશે. તેનો લાભ લેશો.

વારતા ૧૩ મી.

વેશ ધારી બાવો

વિક્રમની દરબારમાં ત્રાકાલ દર્શક આયનાને: સર્વ ભેદ ખુલ્લો થઇ જવાની ખબર આ પુર્ણકળા ધુતારણને પડવાથી તે જરા પણ દીલગીર ન થતાં વીક્રમની દરબારનાં વખાણ કરવા લાગી અને મનની સાથે વાતો કરવા લાગી કે, ' જ્યારે આવી રીતે વીક્રમ ખોટા ખરાને સોધી કાઢવામાં એટલી બધી શકતી ધરાવે છે. ત્યારેજ મેં મારી ધુત વિદ્યાનો કાંઇક ચમત્કાર બતાવવાને આ ઉજેણીમાં આવો છું. જો વીક્રમના રાજ્યમાં એક ચીભડાના તેર લમા જેવું હતતો. હું મારી વીધાનો ચમત્કાર બતાવવાને આ ઉજેણી નગરીમાં કદીપણ આવત નહી.

ચાલ જીવ, હવે તું તઈયાર થા હજી બહુ કામ કરવાનું છે, તેનોજ તું વીચાર કર, તેનેજ માટે તું સચેત રહે. વખત થવા આવ્યો છે. જે આજે મારે કરવાનું છે તે તું તઇયાર કરી લઈ, ઝટ બહાર પડ એટલે થયું.

ધણીક જાતની દવા ભરી સાચવી રાખેલા એક મુડદાને પોતાની પેટીમાંથી બહાર કાઢીને તેના શરીરના કેટલાક ભાગો ઉપર ઝીણા તારો બાંધી દઇ, તેના છેડા છુટા રાખી એક રેસમની ચાદરમાં લપેટી લઇને પોતાના માણસના હાથમાં સોંપ્યું.

પોતે પોતાના બીજા ઓરડામાં ગઇ: સમસાણી બાવાનો વેષ ધારણ કરીને બહાર આવી, અને ભીંતની ઉપર જે ઝોળી ટાંગી હતી. તે લઇને તેમાં કંઇક વસ્તુઓના પડીકા નાખીને પોતે પોતાના હા-

ચમાં નાખીને માણુસને માથે મડદું ઉપડાવી પોતાના ઘરની બહાર પડી.

આડી અવળી શેરીઓમાં થતી છેક કોટવાળના ચબુતરા આ. ગળ આવી, એટલે ઘડીઆળમાંથી દસના ટકોરા પડયા.

આ ઘંટા સાંભળીને તે પૂર્ણ કળા નગરીના દરવાજા બહાર નીકળી રાજાના બાગની સામેના મેદાનમાં ગઇ.

આ મેદાનમાં બહુ ઝાડો હતા, તે ઝાડોની વચમાં આ મુડદાને ઉભુ રાખ્યું.

પોતાની ઝોળીમાંથી કેટલીક દવા કાઢી દરેક ઝાડોના પાંદડા, અને આ મુડદા ઉપર છાંટી છાટતાની સાથે તે ઝાડો અને મુડદામાંથી અગ્નીના ભડકા નીકલવા લાગ્યા, મુડદાનાં એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તરવાર આપી.

મડદાની પાછળ જે તારો બાંધેલા હતા. તે તારો છુટા પાડીને પોતે નિચે બેસી ગઇ. ને તરત મડદું ત્યાંથી ચાલ્યું અને રાજાના બાગમાં દાખલ થઇ ઢાલની સાથે તરવારના ઘા કરવા લાગ્યું.

ઢાલના ઉપર તરવારના પડતા ઘાના અવાજ સાંભળી, માલી પોતાના ઝુપડામાંથી બહાર નિકળી, આ અદભુત ચમત્કાર જોતાંજ માળીની છાતી ફાટ ફાટ થવા લાગી

મુડદું તરવારને નચાવતું માલીની સામે જવા લાગ્યું તે જોઇને માલી કાળી ચીસ નાંખીને પોતાના ઘરના માણુસને કહ્યું કે! 'કોઇ કાળ આવ્યો છે.' માટે ભાગવું હોય તો ભાગો નહીં તો હમણાં આપણુ બધાને કાપી નાખશે. ઘરના માણુસો આવા વીચિત્રકાળને જોતાંજ પોતાના ઘરને મુકી જીવ લઇને બાગની બહાર નિકળી ગયા

એટલુંજ નહીં પણ બાગના આસપાસ ન રહેતા છેક કોટવાળનો ચબુતરો શોધી દોડતાં ગયાં.

એટલામાં તે પૂર્ણકળાએ તે મુડદાને પાછું ખેંચી લઇને તરત બાગમાં દાખલ થઇ, અને માલીના ઘરમાં જઇને માલીનો ખજાનો ખાલી કરીને પોતાની જગાએ આવીને પોતાના માણસને આપી દઇને પોતાને ઘેર રવાના કરી દીધો.

કોટવાલ ચબુતરામાં બેઠો હતો. ત્યાં માલી જઇને કોટવાલને કહેવા લાગ્યો કે! 'કોટવાલ! તું રાજાની નોકરી કરે છે કે મશ્કરી કરે છે?

કોટવાલ—કેમ! માલી! તારૂં મગજ ઠેકાણે છે કે તાડના ઝાડમાં ભરાયું છે?

માલી—કોટવાલ! તાડના ઝાડ તને રાત ને દીવસ સ્વપ્નામાં મળતા હશે. તેથી તને હમણા યાદ આવ્યા હોય એમ મને લાગે છે. નહીતો તું મારા મગજને તાડના ઝાડમાં ગયું છે એમ કદી પણ કહેત નહી.

કોટવાલ—જો તારૂં મગજ તાડના ઝાડની વાસનાથી ઘેરાઈ ગયુ ન હોત તો તું આ તારા પરીવાર સહીત બાગનો સુનો મુકી મુકી અહીંઆ આવતા.

માલી—હાડીયણને મન હસવું ને દેડકાનો જીવ જાય છે. અરે ઉપરથી બાઇશ્રી દુઃખપર કેવો ડામ દે છે અલ્યા કોટવાલ! આ તું બોલતો નથી. પણ તાથી સેતાન તને બોલાવે છે. જરા વીચાર કરજે. સામે રાજાનો માલી છે. વારા ઓધાનો ખ્યાલ ન કરતાં તારી અકલનો ભમરડો ગુમાવવો હોય તો, તમે પીંજારાને ઘેર કેમ જતા

નથી ? જો હું તને છેવટે કહુંછું કે રાજાના બાગનો કોઇ નાશ કરી બાગની અંદર જે કાંઇ તારી પુંજી હશે તેને જો કોઇ હરામખોર લુટી જશે તેનો હું જોખમદાર નથી. પણ તું છે.

માલીના આવા કડક શબ્દોનો ઠણુકો કોટવાલના મગજમાં જબરદસ્ત લાગવાની સાથે કોટવાલનો નિસ્સો ઉતરી ગયો, અને સુધીમાં આવી કોટવાલે માલીને કહ્યું કે ! ' બોલ માલી બોલ !! તારા બાગમાં કેટલાં હરામખોરો આવ્યા હતા ? તે કયાં છે ?

માલીએ ખરી બાબત ન બતાવતા કોટવાલમાં કેટલું પાણીછે તેની પરીક્ષા કરવા માટે માલીએ કહ્યું કે ! 'કોટવાલ ? મે ગણ્યા નથી ! આપણા બાગની આસપાસ ઝાડની નીચે સંતાઇને બેઠા છે.

કોટવાલ—એમાં શી મોટી ! વાત છે. એટલું કહી કોટવાલ હથ્યાર બાંધી તઇયાર થઇ માળીને સાથે રાજાના બાગ તરફ જવા નિકળ્યો.

આ બધાને બાગની લગભગ આવતા જોઇને પૂર્ણકલાએ તે મુડદાને ધીમે ધીમે બાગની સામે ચલાવતી ગઇ; આ જોઈ માળી મનમાં જાણી ગયો કે જીવ લેવાને આવેલો કાળ હજી ગયો નથી.પણ બાગના દરવાજાની સામે ઉભો છે. તે કોટવાલને ન બતાવતાં પાછલે રસ્તેથી બાગમાં લઇ જવામાંજ લાભ છે. એવો વિચાર કરીને કોટ-વાલને કહ્યુ કે, 'કોટવાલ' અહીંથી ચાલો બાગને પાછલે રસ્તેથી જશું કે ત્યાં જે કાંઇ હશે તે તમારા જાણવવામાં આવ્યા વીના રહેનાર નથી. તે કોટવાલ તે પ્રમાણે વર્તવાને કબુલ થઇને બાગને પાછલે રસ્તેથી ગયા અને બાગમાં દાખલ થઇ સર્વ જોવા લાગ્યાં તો માલીનો બધો ખજાનો લુટાઇ ગયલો જોવામાં આવ્યો.

આ જોઇએ કોટવાલ જરા વીચારમાં પડી ગયો, અને તરત મ્યાનમાંથી તરવાર ખેંચી માલીને કહ્યું કે, તારા લુટાઇ ગયેલા પ્રજાના

માટે જરા પણ ગભરાઇશ નહીં. જા તું તારા ઘરમાં, છોકરાઇયાં વગેરેને ધીરજ આપીને નિર્ભયથી ઉંઘ કાઢ હું આજની રાત તારા બાગનો ચોકી કરીશ.

એટલું કહેતાની વાર કોટવાલ બાગના દરવાજાની પાસે આવીને ઉભો, તેટલામાં તે મુડદું તરવાર ફેરવતું કોટવાલની સામે ઉભું રહીને પોતાની તરવારને ઉગામી. આ જોતાં કોટવાલ જરા પણ હીંમત ન હારતાં તરત પોતાની તરવારનો એક જબરો ઘા તે મુડદા ઉપર જેવા મારવા જાય છે, તેવો તેનો ઘા ચુકાવીને મુડદુ દસ હાથ પાછળ હઠી ગયું. તે જોઇને કોટવાલે કહ્યું કે, 'એ સેતાન? હવે તું મારા હાથમાંથી નાઠારી કેટલે છેટે જઇશ! હું હવે તને કદી મુકનાર નથી. એટલું કહેતાની સાથે કોટવાલ છલાંગ મારતો તેની સામે દોડયો. મુડદું પણ પાછલે પગે કુદતું કુદતું આગળ ચાલ્યું. આ પ્રમાણે તે મુડદુ કોટવાલને છેક મસાણ આગળ લઇ જઇને મસાણમાં અલોપ થઇ ગયું.

આ વખતે પુર્ણકળા એ પ્રમાણે સંકેત કરી રાખ્યા મુજબ પોતાનું કામ કરી આ મસાણના મસાણી બાવાનો વેષ ધારણ કરી લઇને તે મસાણી બાવાની ઝુંપડામાં બેઠી હતી.

મસાણી બાવો હજી શું પોતાની ઝુપડીમાં જાગે છે. એવું જાણીને કોટવાલ તેની ઝુપડીમાં ગયો. પોતાની ઝુપડીમાં કોટવાલને આવતો જોઇને તે મસાણી બાવો તરત ઉભો થઇને કોટવાલનો સત્કાર કરીને પોતાની પાસે બેસાડીને પુછ્યું કે, 'કોટવાલ સાહેબ! આ વખતે આ અંધારી રાતે આ જાગતાજ્યોત સ્મશાનમાં તમારૂ કેમ આવવું થયું.

કોટવાલ—બાવા! તમે કાંઇ ચમત્કાર જોયો!

બાવો—શું તે ચમત્કાર જોવા માટે તમે અહીં સુધી આવ્યા છો? એ ચમત્કાર હમણાંજ મારી નજરેથી અહીંયા અલોપ થઇ ગયો.

કોટવાલ—તે ચમત્કાર બતાવનાર શું કોઇ પ્રેત છે.

બાવો—હા ! તે એક જબરદસ્ત પ્રેત છે.

કોટવાલ—અને તે આવી રીતે બીજાને દુઃખી કરવા માટે રોજ રાતના નિકળે છે ?

બાવો—હા મહારાજ !

કોટવાલ—હવે તે ફરીને પાછો નિકળશે નહીં !

બાવો—એતો ક્યારનો અહીંથી નીકળી બહાર ચાલ્યો ગયો.

કોટવાલ—એ હમણા ક્યાં ગયો હશે ?

બાવો—હવે તેની સાથે તમારે શું કામ છે ?

કોટવાલ—બાવા! મારે એની સાથે બહુ કામ છે !

બાવો—કોટવાલજી ! શું તમે ગાંડાતો બની ગયા નથી ! જો જો સંભાળજો ? મને ભય લાગે છે કે રખેને તે પ્રેતે તમારો ભોગ લેવા તમારા પેટમાં પેશી જઇને આમ બોલાવતો ન હોય !

કોટવાલ—બાવા ! તમેતો પ્રેત જેવા લાગોછો તેથી પ્રેત જેવું બોલો છો ! અમે રજપુત બચ્ચાં જો પ્રેતથી ડરતા હોતતો આ અંધારી રાતે તમારા સ્મશાણ સુધી તે પ્રેતની પાછળ આવત !

બાવો—શું ત્યારે તમે તેને પકડવાની એટલી બધી હીંમત ધરાવોછો ? હું કહુંછું કે તમારાથી તે પ્રેત કદીપણ પકડી શકાય એમ નથી. તે તમારી તરવાર કે બંદુકથી બીતું નથી તો ?

કોટવાલ—તો તો શેનાથી બીહે છે.

બાવો—તેની શક્તીને વશ કરી જાણનારને સ્વાધીન થાય છે.

કોટવાલ—તમે તેની શક્તીને વશ કરવાની વીદ્યાને જાણી-શક્યા વગર સ્મશાણમાં કેમ બેસી શકતા હશો.

બાવો—જાણુવાથીજ મારી પાસે આ મસાણુમનિો કોઇપણુ પ્રેત આવતો નથી.

કોટવાલ—ત્યારે તમે તમારી તે વિદ્યાથી તે પ્રેતને મને કેમ પકડી આપતા નથી.

બાવો—તમારી તેવીજ ઇચ્છા છે, તો મારી ના નથી, પણુ મારી સરત પ્રમાણે તમે વર્તવાને બંધાતા હો તો હું તૈયારછું.

કોટવાલ—બાવાજી ! શી સરત કરવા માગોછો ?

બાવો—તમારા કપડા ઉતારી મને પહેરવા આપો અને મારા તમે પહેરી પ્રેતના માથાની બનાવેલી હારમાળા તમારા ગળામાં પહેરી ગુપચુપ મારી ઝુપડીમાં સુઇ જાઓ. જુઓ પછી એક સપાટામાં તેને પકડી તમારી પાસે લાવી હાજર કરૂંછું કે નહીં. કોટવાળે બાવાની સરત કબુલ કરી તરત પોતાના લુગડા ઉતારી બાવાના પહેરી, બાવાના કહેવા મુજબ ઝુપડીમાંજ સુતો. કોટવાલના હથ્યાર કોટવાલના લુગડા પૂર્ણ કળાએ પોતે ધારણ કરીને જ્યાં આ સ્મશાણુના બાવાને બેશુદ્ધ કરીને મસાણુની રાખમાં લોટી દીધો હતો, તેને શુદ્ધમાં લાવી. પોતે પોતાના વેષને સમેતી લઇને પોતાના ઘરનો રસ્તો લીધો.

સહવાર પડતાં સ્મશાનમાં ભેગા થયેલાં ડાહ્યુઓએ કોટવાલની આ દશા જોઇને હસવા લાગ્યાં, ઘેર ગયો અને તે ચર્ચા આખી નગરીમાં પવનની પેઠે ફેલાઈ ગઇ.

રાજાને કાને આ ખબર પહોચતાં તરત પોતાના બાગના માલી અને કોટવાલને દરબારમાં હાજર થવાનો હુકમ લખી ચતુરને મોકલ્યો ચતુરને રાજાનો હુકમ મળતાજ, ચતુરે પોતાના માણુસો માણુસોની મારફતે રાજાનો હુકમ માલી અને કોટવાલને પહોચાડી દીધો.

બંનેને રાજાનો ખાસ હુકમ મળતાં કોટવાળ અને માળી

રાજાની દરબારમાં હાજર થયા.

વીક્રમ રાજા પોતાના ખજાના સહીત, વીદાન સનો રૂપી આભુષણથી શણગારી બેઠેલ છે. એટલામાં કોટવાલ તથા માળી હાજર થયા. અને તેઓએ આ ભવ્ય દરબારમાં કાંઇ પણ જુઠું બોલવની હીંમત ન કરતાં રાત્રીએ જે હકીકત બનેલી હતી તે નીવેદન કરી વીક્રમ રાજા પોતાની વીચીક્ષણતાથી ચંચળતામાં અને શૌર્યતામાં ભરપુર આ ચપળ માણસને કોટવાલની જગ્યા આપી હતી. અને તેનાથી પોતાની પ્રજાનું ચોક્કસ નીર્ભયપણું તે ધારતો હતો, પરંતુ આ નવીન ખેલ બનવાથી અને પોતાના વીચીક્ષણ કોટવાલના પહેરવેશ અને હથીયાર તેના હાથેથીજ જવાથી વીક્રમ રાજાને જરાક આ બાબતમાં માઠું લાગ્યું હતું. પરંતુ ચકોર રાજા આ બાબતમાં કોટવાલનો કાંઇ ગુન્હો ન ગણતાં આ ઠગવીદ્યા ચલાવનાર પર આ વખતે ખુબ ગુસે થયો. પરંતુ એ ભાવ પોતાના હૃદયમાં છુપાવી કોટવાલને ચમકાવવાને માટે કેટલાક પ્રશ્નો પુછવા લાગ્યો.

"કેમ ઉજયેણી નગરીના કોટવાલ! તમે તમારી ફરજ તો ઠીક બજાવી છે કે?

કોટવાલ—મહારાજાધીરાજ! આ સેવકની નીર્માલ્યતા માટે ક્ષમા સાથે કૃપાદૃષ્ટીની કઇ ઇચ્છા છે. અને આજથી આપની પ્રજાની સેવા માટે હું તદન અયોગ્ય નીવડયો છું.

વીક્રમ—એટલી બધી હદસુધીનું મારૂ કહેવું નથી, પરંતુ આ બાબતમાં તમોએ કરેલી ભુલ ખરેખર વીક્રમની રાજ્યધાની ઉજયણીનાં કોટવાલને માટે તે વધારે પડતી છે.

કોટવાલ—મહારાજ! તેહું કબુલ કરૂંછું, પરંતુ આ આપની રત્નોજડીત સભાના અંદર હવે કાંઇ પણ બોલવા માટે શરમથી હૃદય

કમળ ફરમાઇ જાય છે, આપની ઇચ્છા મુજબ આ ભુલ માટે મને શીક્ષા ફરમાવી આ સ્થળે વીશેષ વખત નીચે મહેડે ઉભા રહેવાની દબામણી થતાં આ રંક પ્રાણીના દુઃખ પર દયા કરશો.

વીક્રમ—મારા ખજાનાના અમુલ્ય રત્ન, તારી આ ચાલ ચલણથી ઉલટી તને અને તારા જેવા શોર્યવાન રત્નો મારી પાસે હોવાથી મને પણ શોભા મળી છે. ધન્ય છે તારી શોર્યતાને તો પણ આટલું તો ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે આપણે દરેક પ્રકારની વીદ્યા હુનરમાંની પ્રવીણતા આપણા પ્રાણના રક્ષણ માટે અને તે શુદ્ધ મતી આપના આ લોક અને પરલોકનાં હીત ખાતર જાણી નાખવાની જરૂર છે, આવી અનેક સારા તથા ખરાબ કાર્યો કરવાની કળારૂપ વિદ્યાનો જેમ બને તેમ આપણે તર્ક શાસ્ત્રથી નીર્ણય કરી આપણી ફરજ બજાવવી જોઇએ. જુઓ! આ રત્નમય સભામાંનું એકાદ રત્ન આ ભેદનો પ્રકાશ પાડી શકસે. તે તર્ક શક્તિની કળાનો ખ્યાલ કરજો. અને તે પ્રમાણે અન્ય પ્રસંગ માટે એ વીદ્યાની પ્રવીણતા અજમાવજો એથી મને વધારે સંતોષ થશે.

વિદ્વાનરત્ન સમાજનો! આ બાબતનો નીર્ણય કોઇ કરી શકવા શક્તિવાન હોય તેણે ખુશીથી આ બાબતમાં ખુલાસો કરવો.

વિદ્વાન સભાસદ—જય હો પરદુખભંજન પ્રતીપાળનો! મહારાજ! એ બાબતમાં મારી અલ્પશક્તિ તો એવી કલ્પના કરી શકે છે કે જે અગ્નીના ભડકા અયોગ્ય સ્થળે દેખાતા હતા તે પોતાની મેળે સળગી ઉઠે એવી વસ્તુ થાય છે. જેની અસલ ઉત્પતી જો કે મરેલા માણુસ અગર જનાવરના હાડકામાંથી થયેલી છે તે વસ્તુ સાથે શુદ્ધ હવા મળવાથી, સહેજમાં ભડકો થઇ ઉઠે છે અને તેને થોડી બુદ્ધિના માણુસ ભુતના ભડકા કહે છે, તેમ એ ભડકા

થવાનું મુખ્ય સ્થાન જ્યાં હાડકાઓ પડતર રહેતા હોય એવું સ્થાન સમશાનજ છે જેથી મરી ગયેલા માણસો પ્રેતયોનીમાં ભુતના ભડકા રૂપે રાત્રીના ભટકે છે એમ મનાય છે. હવે આ વસ્તુ કેટલીક મેળવણીથી પણ બની શકે છે અને તે વસ્તુનું મીશ્રણ પાણીમાં જાળવી રાખી શકાય છે. આ મીશ્રણનું પાણી કોઇપણ સ્થળે છાંટવાથી તે પાણી સુકાઇ ગયા પછી એ વસ્તુનો ભડકો દેખાય છે અને તેવા અનેક પ્રયોગ સહેજમાં થાય છે તો આ રીતે આપણા રસાયણ શાસ્ત્રીઓ કાંઇક ખુલાસો કર્યા વગર રહેશે નહીં.

રસાયણશાસ્ત્રી—મહારાજાધીરાજ! આપની સભાના ઉજવળ રત્નોની તર્ક શક્તિના પ્રકાશ પાસે અમો વિદ્યાના બળવાળા પણ અલ્પજ છીએ. આ પંડીતના દરેક અક્ષરે અક્ષર બરોબર છે તેમાં કાંઇ વીશેષ કહેવા જેવું નથી. પરંતુ જે માણસનું શરીર પ્રેત રૂપે આટલું કાર્ય કરતું હતું તે ખરેખર માણસનું શરીર નજ હોવું જોઇએ તેમ કોઇ પાષાણ લાકડાનું પુતળું પણ નજ હોવું જોઇએ કારણ એ પુતળાએ જે ચપળતા વાપરી છે તે પરથી તેનું શરીરનું વસ્તુ તદન વજન વિનાની હોવી જોઇએ, તો આ પરથી એમ જણાય છે કે આપણા સંગ્રહસ્થાનમાં મુડદાની પર જે મીશ્રણ લગાડી તેના શરીરનો ચોક્સ આકાર જાળવી રાખવા માટે જે ક્રીયા કરીએ છીએ અને તેથી અંદરના માંસહાડ આદી વસ્તુઓનો નાશ થઇ અસલ માણસના રૂપમાં જે ખોખા જેવું માણસનું શરીર રહે છે તે શરીરની પેઠે આ ઢગે ઉપયોગમાં લીધું હોય એમ જણાય છે જેથી આ બાબત સહેલથી સમજાઈ શકાશે.

વીક્રમ—કેમ કોટવાલ કાંઈ સમજાયું?

કોટવાલ—દીવ્ય દરબારમાં આવા નીર્માલ્ય વીષયનું 'આશ

જ્ઞાન રૂપે ન્યુનતા હોય એમ કોણ ધારી શકે!

વીક્રમ—ઠીક છે તો હવે તમો આ પ્રસંગ પછી શી ચપળતા દર્શાવો છો તેના પર તમારી ચાલાકીની પરીક્ષાનો આધાર છે. અને હવે જેમ બને તેમ આ ઠગારણ કે હાલમાં જેણે અનેક ઠગવીદ્યા ચલાવી વિક્રમના રાજ્યને ચકડોલે ચડાવ્યું છે તેને માટે સખત ઇલાજ લેવા જોઇએ.

વારતા ૧૪ મી.

દીપક.

રાજાના માલી અને ચાલાક કોટવાળને ગઇ રાત્રીએ પૂર્ણકલા નામની ધુતારણે પોતાની કેવી સરસ યુક્તીથી ઠગ્યા હતાં. અને તમામ ઉજેણી નગરીને હેરતમાં નાખી દીધી હતી. તે વીદ્યા ખરી છે બનાવટી છે તે નિર્ણય કરવા માટે વીક્રમે પોતાની દરબારમાં આ વિદ્યાને માટે કેટલી બધી વાદ વીવાદ ભરેલો ચર્ચા ચલાવતી હતી તે વાંચક તું આગળ વાંચી ગયો છે.

આ બાતમી પૂર્ણકલાને મળ્યા પછી પૂર્ણકલા પોતાના મનમાં બહુ ફુલાવા લાગી. અને મલકાતી મનને કહેવા લાગી મલકાતી કે મનડા! જીવડા! સાવધ થા! આજે તારે બહુજ મહત્વનું કાર્ય કરવાનું છે.

આજ સુધી તો રાજાના નમાલા અનુચરો અને પ્રજામાંના સાધારણ બુદ્ધિના સાહુકારોને ઠગ્યા. જો કે રાજાને અને ચતુરસીંહ જેવાને પણ કાંઇ છોડી દીધા નથી, તોપણ હવે કાંઇક એવું પ્રાક્રમ

કરી દેખાડવું જોઇએ કે જેથી વીક્રમ સહીત સઘળા મારા આ શ-
ક્તિથી ઠગાય. પરંતુ આ ઉજયની બુધિવાન અને વીદ્વાનથીજ ભરેલી
છે વળી ચતુરાઇતો વીક્રમના ઘરમાંજ વસી રહેલી છે. આટલી બધી
કીંમત કરવા માટે મારૂં મન શું કહે છે ? અરે જખ મારે છે એ
વીક્રમની ઉજયણી એને એના બુદ્ધિમાન સહાયકો ? કારણ જ્યાં સુધી
મારી બુદ્ધિની ચપળતાપર મને વીશ્વાસ છે ત્યાં સુધીતો મારી વી-
દ્યામાં હું કદી પણ પછાંત નહીં પડું, એમ મારૂં મન ખાત્રી આપે
છે. ત્યારે હવે આ મહાન કાર્યનો આરંભ પણ મહાનજ થવો જોઇએ
આટલો વીચાર કરતાં કાંઇક અજબ તર્ક યાદ આવવાથી આબેહુબ
જોગણીનુ સ્વરૂપ ધારણ કરવા માંડયું શરીરપર એવો રંગ લગાડયો કે
જે સુકાયા પછી જેનો દેખાવ સેંકડો વર્ષ ઉપરની અવસ્થાનો દેખાય
આવી રીતે તૈયાર થઇ પોતાની યોવન ઉમર અને સ્વરૂપવાન દેહ
માટે કદી કોઇને શંકા આવશે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવા આરસીમાં
પોતાનુ વીચીત્ર સ્વરૂપ જેયું. અને આવો પોતાનો જર જરા દેખાવ
જોઇ એકદમ હસી પડી અને બોલી ' ફીકર નહીં સદગુરૂ અને ઇ-
શ્વરની કૃપા મારીપર પુર્ણ છે, કારણ ' આ કાર્ય હું કાંઇ બદદાનતથી
કરતી નથી, એવો વીચાર કરતી કેટલોક જરૂરનો સામાન સાથે લઇ
અધીં રાત્રીએ બહાર પડી અને ઉજયનીના મધ્ય ચોકમાં યોગીઓને
રહેવા લાયક અને નાજુક તંબુ ગોઠવી દીધાં તેની અંદર ચારે બા-
જુથી જેટલું જોઇએ તે કરતાં વધારે અંજવાળું ન પડે એવી રીતે
તેણીએ તે પ્રમાણે ચોકસ ગોઠવણ કરી સામે ઇશ્વરની એક કલ્પીત
મુર્તી સ્થાપી અને તેની સામે પોતે દ્રઢ આસન વાળી ઇશ્વરની મુર્તી
અને પોતાની બેઠકની વચ્ચે એક અદભુત ' જયોતી) દીપક ગોઠવી
દીધો, એ દીપકનો પ્રકાશ ધારેલી હદ સુધીમાંજ પડે તે માટે તેની

આડી એ તંબુના કપડાની આડ એવી રીતે ગોઠવી હતી કે તે આડ વચમાં છે કે નહીં તે બીલકુલ દેખી શકાયજ નહીં. આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી એટલામાં પ્રભાત થયું અને માણસો આવવા જવા લાગ્યા આ મધ્ય ચોકમાં કોઇ પણ સાધુ બાવા અગર ચાહે તેવા સત્તાધીશને પણ આ પ્રમાણે ખાસ આશ્રમ નાખી બેસવાની રાજાની સખત મના હતી, છતાં આ સ્થળે અનાયાસે અલોકીક રીતે આ તંબુ ઉભો થયેલો જોઇ આવતા જતા માણસો ત્યાં ભેળા થવા લાગ્યા થોડા એક માણસોનો જમાવ થયા પછી તે જોગણે અંદરથી કોણ છે ? એ લુચ્ચાઓ ! મા । ધ્યાનમાં ભંગ પડે છે ? એ સવાલ સાંભળી એક માણસે અંદર જવા હીંમત કરી અને તે માણસ અંદર ગયો તો સેંકડો વર્ષ ઉપરની ઠુંઠ જોગણ તેનો અને આ ઠાઠ જોઈ શ્રદ્ધાળું બની ગયો.

જોગણ—તું કોણ છો ? તારે શી ઇચ્છા છે ? મારી પાસે ઇશ્વરના દર્શન કરવા હોય તો તે હાજરાહજુર છે, એ સીવાય ધન સંપતી તો અમો જોગી લોકો રાખતા નથી.

માણસ—દેવી, યોગીની આપના દર્શનથીજ હું તો કૃતાર્થ થયો તો પણ સતપુરૂષની સંગતી કદી નીષ્ફળ નીવડી નથી.

જોગણ—સત્ય છે. આવો બેટા અહીં ! અને શ્રી પ્રભુજીના દર્સન કરી કૃતાર્થ થા. આ માણસ જોગણની પાસે ગયો અને મુર્તીની સામે નજર કરતાંજ શું જોયું ? કે તરતજ તે બુમ પાડી ઉઠયો કે ધન્ય છે ધન્ય છે મારી આ જીંદગી કૃતાર્થ થઇ માજી મને તો પાર ઉતાર્યો આ શબ્દો એટલા જોશથી તે બોલ્યો કે બહાર ઉભેલા માણસે તે સાંભળ્યા અને તેથી બીજા અનેક માણસો અંદર આવ્યા જોગણે પણ તેઓમાંના એક પછી એકને બેધડક દર્શન કરાવવા લા-

ગી, જેથી જેમ જેમ દીવસ ચડવા લાગ્યો તેમ તેમ આખા શહેરનું માણસ આ ચોકમાં એકઠું થવા લાગ્યું. પ્રજાની આટલી બધી ભીડ આ મુખ્ય ચોકમાં થવાથી નગરનો વહેવાર પણ અટકી પડયો આ- થી કોટવાલ અને તેની ઉપરના કેટલાક સત્તાધીશો ત્યાં તપાસ કરવા આવ્યા પરંતુ તેઓ પણ એક આ ચમત્કાર જોઇ વાઘ જેવા બની હુંપું કરતા આવ્યા હતા તે નરમ બકરી જેવા બની ગયા. આથી આ બાબતની ખબર એકદમ રાજદરબારમાં પહોંચી. અને તેનો ખાસ તપાસ કરવા વીક્રમ રાજા પોતાની વીદ્વાન સભા સહીત આ ચોકમાં આવ્યો, પરંતુ આ તંબુની અંદર આઠથી દશ માણસ ભાગ્યેજ ઉભા રહી શકે તેમ હતું તેથી રાજા ચતુરસીંહ બે ઉત્તમ વીદ્વાનો અને અંગરક્ષકો લઇ એ તંબુમાં દાખલ થયા તેઓમાંના એકેકને આ જોગણે એક સાધારણ માણસ પ્રમાણેજ તેને આ ચમત્કારી દર્શન કરાવ્યા રાજાને તો તે જાણે જાણતીજ નહોય અથવા રાજા શું ને વાતે શી તે પ્રમાણે પોતાના ઠાઠથીજ રાજાને પર યોગ્ય સમય સુધીજ ત્યાં ઉભા રહેવા દીધો અને પછી તુરત બહાર જવાની આજ્ઞા કરી. આ આજ્ઞાનું રાજાથી ઉત્થાપન થઇ શક્યું નહીં, તોપણ પોતાની રાજા તરીકેની સત્તા બતાવવા કેટલાક હીરા માણેક અને સોના રૂપાના થાળો મ ગાવ્યા અને તે જોગણ પાસે ખાલી કીધા. પરંતુ જોગણે તો તેની સામે નજર પણ ન કરી અને જાણે જાણતીજ નહોય તેમ એકજ ધ્યાનમાં બેસી રહી. આવી રાજાની ચાલ ચલણ જોઇ પ્રજાએ પણ તેનું અનુકરણ કર્યું. અને સૌ કોઇ યથાશક્તિ પ્રમાણે એ જોગણના ચર્ણમાં અર્પણ કર્યું આથી ધનના ઢગલા થવા લાગ્યા. તે તંબુમાં સમાયા ત્યાં સુધી જોગણ બોલી નહીં પણ જ્યારે હદ ઉપરાંત થયું ત્યારે એકદમ આંખ ખોલી ક્રોધથી બુમ મારી એ તુમ

ક્યા કરતે હો ! ઉઠા જાઓ ! ઉઠા જાઓ હમકું નહીં ચૈયે ! હમ ક્યા માયા કે લીયે એ કામ કરતે ! હૈ માયાતો બડી બદમાસ હૈ જાઓ ! લે જાઓ ! અરે બચ્ચે ! લડકે ! લે જાઓ ! આ જોગણે આંખની પાંપણપર એક જાતના જંતુનું લોહી લગાડેલું હોવાથી તેની આંખ લાલ અગ્નીવર્ણી ભાસતી હતી અને તેનો પ્રકાશ આ તંબુના અંધારામાં સૌ કોઇને આંજી નાંખવા માટે પુરતો હતો જોગણને આ પ્રમાણે ગુસ્સે થયેલી જોઇ સૌ કોઇ બહાર નીકળી ગયા. આ બાબતમાં રાજાને તો અનહદશંકા થતી હતી પરંતુ આટલી પ્રજાની વચ્ચે જે કાંઇ પણ સવાલ થાય તો તે પ્રજા એવી અદભુત (આંધળી) શ્રદ્ધાથી એ વખતે રાજાનું અપમાન કરે કે એથી પણ કાંઇ વીશેષ રાજાને ભોગવવું પડે એમ ચોક્કસ જણાયાથી રાજા ચુપજ રહ્યો. વળી આ ઇશ્વરના દર્શનમાં સત્યપણું વીશેષ જણાયું. કારણ આ વીષયમાં તેનો તર્ક, વીદ્યા, બુદ્ધિ અગર અનુભવ કાંઇ કામ કરી શક્યાં નહીં. તેમ સાથે આવેલા શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિમાન વીદ્વાનો પણ આ બાત સંબંધી ગુંચવણમાં પડેલા દેખાયા. ચતુરસીંહ તો આ ખેલ જોઇ ચકરમજ બની ગયો અને વીચારવા લાગ્યો.

આ વળી શું નવુ કૌતક! જે રસીક રંભાએ મને ઠગ્યો હતો તે તો આ નહીં હોય? નહીં, નહીં, એ શું હોય! પણ આ તો બસેક વર્ષની ડોસલી તેને શું આવું ઠગપણું કરવાની શી જરૂર હોય! આ બાબતમાં તો મને કાંઇક સત્યપણુંજ જણાય છે. પણ ઠીક, એ ક્યાં જવાની છે એટલો વીચાર કરી એ તંબુની આસપાસ પુરતો ચોકી પહેરો રાખવાની સખ્ત આજ્ઞા કરી વીક્રમને પણ આ ચતુરસીંહની ચાલ ઠીક લાગી અને એની આ સમય સુચકતા માટે પુત્રની ચાલાકીએ તેના હૃદયને વધારે જીતર્યું.

ઉપર પ્રમાણે બંદોબસ્ત કરી રાજા સઘળી સભાસહીત સ્થાનકે ગયો રાત્રી વીતવા લાગી, મધ્યરાત્રી થઇ ત્યારે જોગણે વીચાર કર્યો કે મારી આજુબાજુ ભયંકર પહેરા રહેલા છે એ તેના 'હુશીયાર' એ શબ્દોથી સમજાય છે પણ ફીકર નહી એવા કરોડો અને તેના સરદાર વીકરમ અને ચતુર જેવા સેંકડોની આંખો આંજવા જેટલી મારી પાસે સદગુરૂની પ્રસાદી છે. એટલું બોલતાંની સાથે તેણે એક બીજો દીપક તઇયાર કર્યો, અને તે દીપક હાથમા લઇ તે બહારપડી અને તંબુ માટે જે વાંસની વાંકીચુકીવરી એ ઉપયોગમાં લીધી હતી તે ખેંચી કાઢી. જેથી તંબુ જમીન ભર થઇ ગયો. પરંતુ એક એ દીવો અને બીજા હાથમાં આ વળી લઇ તે જેવી ચોકીદારોની નજર તેની ઉપર પડી તેવીજ શીપાઇઓમાં નાશભાગ થઇ રહી. આ દીપકના પ્રકાશની કળાથી આ વળી એક મ્હોટા અજગરસપ દેખાતી જેવારે ચોકીદાર નાશભાગમાં પડયા ત્યારે નીચે પડેલ ધનના ઢગલામાંથી કેટલાક ખાસ કીમતી જવાહીરા લઈ હાથમાં વળી પકડી આ જોતાંજ ચોકીદારો ફરીને બુમાબુમ કરવા લાગ્યા અને પગે લાગવા મંડયા. માજી ઇશ્વરી અમને બચાવો. એ પહાડ જેવા ઝેરી જાનવરને વીદાય કરો એટલું બોલતાં નાસાનાશ કરવા લાગ્યા.

જોગણુ બોલી તમે કાંઇ ફીકર કરો નહી તમે તમારા પહેરા-પર બરોબર હાજર રહો હું આ અજગરને જરા દુર વળાવી આવું છું એટલું કહેતાં તે વળી હાથમાં લઇ તે ચાલી નીકળી અને આ આખી ઉજયની અને વીક્રમ રાજા સર્વને ઠગવાથી ખુશીખુશી થતી પોતાને સ્થાનકે જઇ આરામમાં પડી.

આ જોગણુ ઘણો વખત થયા છતાં ન આવવાથી પ્રભાવની વીક્રમ રાજાની કચેરીમાં એ પહેરાપર રાખેલા સેન્યનો સરદાર ગયો.

વીક્રમરાજા પણ પ્રભાતમાંજ એ વાત ચલાવી રહયો હતો એટલામાં સરદારે આવી મહોકાણના સમાચાર કહયા. આ ખબર સાંભળી આખી કચેરી સંભ્રમ બની ગઇ અને પુતળાઓની માફક સજડ બની રહ્યા.

આ વખતે સમય યોગે એક માતરૂ ગુપ્ત નામનો દરીદ્ર પણ વરદાઇ વીદવાન પોતાની દરીદ્રતાનું મોહપણ એ વીક્રમરાજાની ઉદારતા અને કદરૂપી પારસમણીથી કંચન કરવાની આશાઓએ આજેજ આવેલો હતો તેના અંગપરની દરીદ્રતા આ કચેરીના સર્વ માણસોથી તેને જુદા સ્વરૂપમાંજ ઓળખાવી આપતી હતી. જેથી તે પોતાના દીવથીજ શરમાઇ ખુણામાં દબાઇ રહયો હતો.

જયારે વીક્રમની આખી કચેરી ચીત્રામણ જેવી થઇ ગઇ ત્યારે આ મહા વીદવાન પુરૂષની આંખો એવી રીતે ચળકવા લાગી કે, જાણે તે આ વીક્રમની આખી કચેરીને બાળ બુધિના ખેલ જેવી જોતો હોય.

માતરૂગુપ્તના હ્રદયમાં આ વીષયમાં કાંઇક બોલવા માટે શી રીતે આરંભ કરવો તેના વીચાર ચાલે છે. એટલામાં વીક્રમ એકદમ ચમકીને બોલી ઉઠયા.

" સમજયો એતો પાપીજ ઠગારણ લુચી ! ! આપણે બધાને ઠગી ગઇ આખી ઉજયનીનું નાક કાપી ગઇ ખરેખર બહુ ભારે થઇ આ ખટકો મારા રહદયમાં બહુજ સાલે છે.

મનુશમાં ચતુરાઇ તો હોય છે. પણ આતો મહેશ શકિતીની પણ બહાર જેવું કાર્ય થયું " આવા વીક્રમના ઉદગાર નીકળવા છતાં તેની કચેરીના બાહોશ વીદવાનો પણ કાંઇ બોલી શકયા નહી પરંતુ ખુણામાં દબાયેલ માતરૂગુપત આથી ઉછળી ઉઠયો.

' વાહ ! વાંહ ! આવું હું જાણુતો હોત તો અહીં કદી પણ ન આવત. '

વીકરમ રાજા ચકીત થઇ તેના મુખના સામે જોઇ રહયો તેના ઢંગ પરથી તેના આ બોલેલા શબ્દોને જુદોજ અર્થ સમજીને વીકરમે તીક્ષણ નજરની કહયું કે, ' રાંકને રાજનીજ વાત ' ઘણોજ દીલગીર છું કે આવા બે અકલો મારી કચારીમાં શી રીતે દાખલ થઇ શકે છે. '

માતૃગુપ્ત બોલ્યો ' ખુબ કદર કરી અને તે માટેજ કહું છું આવા બાળક બુધિનાં રમકડાઓજ વીકરમની કચેરીમાં વહે છે. અને વીકરમ રાજા એક રમકડાની સાથે ખેલ કરનાર એક બાળક ત્યાંજ છે તો મારે આ વ્યાધી સહન કરવાનો વખત ન આવત ?

વીકરમ—એ તું શું બકયો જાય છે. તુ છે કોણ ? અને આ મારી કચેરીમાં શા માટે આવ્યો છે ? આટલી બધી વધારે પડતી જીભ વાપરવાનું પરીણામ શું નિપજશે, તે કાંઇ સમજે છે કે બકેજ જાય છે.

માતૃગુપ્ત—આપની કદર બાબત મારો જે વીચાર બંધાયો છે તેમાં વધારોજ થતો જાય છે. અફસોસ ખેર પરંતુ મારે મારી ઓળખાણ નામથી આપવા કરતાં ગુણથીજ આપવી ઉતમ છે નહી તર આ બાળકની સભામાં ઉલટુજ પરીણામ આવશે, એ હું સારી રીતે સમજું છું માટે રાજા હું કહું તે બરોબર સાંભળો એ ઠગારણ તમને જે ઠગી ગઇ તે જો ભેદ ઘણોજ સાધારણ છે એવી નમાલી બાબતમાં તમોને આટલા બધા ગુંચાયેલા જોઇ મને મારે મારાજ દીલગીરી થઇ છે.

એ કારણે જે તમોને મહાસ્વરૂપ દેખાડયુ તે એ બતીમાં મેળવેલી વનસ્પતીના મીસરણથી થયું છે કેટલીક વનસ્પતી અને બનીજ પદાર્થોની મેળવણીનો ધુમાડો જે એક જાતની હવા (ગ્યાસ) થાય છે તે હવામાં એવો અદ્ભુત ગુણછે કે છુપી રાખેલી વસ્તુ ચીત્રામણ અન કોઈ પણ જાતનો દેખાવ આપણેજ જોતાં હોઇએ છતાં સામે દેખાય છે. વળી એવા દીપકની શક્તીથી અનેક ધર્મનું સ્થાપન થયું છે અને તે ધર્મમાં તારા જેવા હજારો રજવાડા અને તારાથી વીશેષ બુધિવાળા ફસાયા છે તેઓ જાણુતા નથી કે આપણે ઉલટે રસ્તે ચડી ગયા છીએ વળી જે સરપનો આકાર દેખાયો તે પણ એવુંજ મીશરણ છે કે જેથી વાંકાંચુકા લાકડાઓનો મારો પણ એના પ્રકાશમાં સરપનોજ ભડોળ દેખાય છે અને તે તો તમારા રસાયણ શાસ્ત્રીના પણ ખ્યાલમાં હોવું જોઇએ.

રસાયણશાસ્ત્રી—હા ! હા ! એ તો હું તદ્દન વીસરી ગયો હતો. અરે એ સરપ દેખાડવાનુ મીશ્રણ તો મારી પાસે મોજુદ છે. પરંતુ એ ઉપરથી આપણે પેલા વીષયનો ખ્યાલ બીલકુલ ન આવ્યો

માતૃગુપ્ત—એજ તમારી બુધિની ઝળકાટ દરસાવી આપે છે, કે આ સભામાં કેવા બુધિવાન મળેલા છે અને વીકરમની કીર્તીને કેટલીક વીસ્તારી શકશે.

વીકરમ—ધન્ય છે વીર વીદાનો શીર તાજ તારી બુધ્ધિને ધન્ય છે અને આ વીકરમ પણ તારી કદર કરશેજ એની અનુભવ થયેજ ખાત્રી થશે હવે અત્યારે તો પ્રાતઃકર્મોનો સમય વીતી જાય છે માટે કચેરી વીસરજન કરીએ.

વારતા ૧૫ મી.

વીકરમનો ધનસાફ.

આજે રાજા વીક્રમ દરબાર ભરીને બેઠા છે દરબારમાં રત્નો ક્ષણે બેઠા છે. એક બીજાઓ એક એકથી સરસ વીદ્યા વીનોદ ચલાવી રહેલા છે સભા વોદ્યારૂપી પ્રકાશથી ઝગહજી ઉઠી છે. એટલામાં ચાર ભાઇઓએ આવી નીચે પ્રમાણે પોતાની ફરીયાદ નોંધાવી.

ચાર ભાઇઓની ફરીયાદ.

દોહરો.

દાટયા રત્ન ગરાશીએ, હતા પુત્ર તો ચાર;
તે લઇ એકે ઓળવ્યાં, કોણ ન્યાય કરનાર. ૧

કોઇ એક ગામમાં જગતસિંહ નામે એક ગરાશીઓ રહેતો હતો. તેને ચાર દીકરા હતા. તેમને સેત્રંજ રમવાનો એટલો તો શોખ હતો કે તે રમવા બેઠા હોય, તે વખત તેમને ભુખ પણ જણાય નહિ. એક દિવસ જગતસિંહ મરવા પડયો, ત્યારે તેણે પોતાના ચારે છોકરાને પાસે બેલાવીને કહ્યું કે મારી પાસે બીજી તો કાંઇ મીલકત નથી, પણ આ ચાર રત્ન છે. અને તે સઘળાં સરખી કીમતનાં છે. જો તમે મારા મર્ણ પછી કોઇ તીર્થની જગામાં જઇને મારી ઉતરક્રિયા કરવાનું વચન આપો, તો હું તમને વેંચી આપું. ત્યારે તે ચારે છોકરાએ તેમ કરવાનું કબુલ કરયું, અને વચન આપ્યું પછી ડોસાએ ચારે જણના દેખતાં તે રત્ન એક દાબડામાં ઘાલીને દાબડો બંધ કર્યો. અને કહ્યું કે આ દાબડો હું ફલાણી ફલાણી જગાએ

ઘટું છું. પણ જ્યાં સુધી તમે મારી ક્રિયા કરો નહિ ત્યાં સુધી તમારે તે ઉઘાડવો નહિ.

કેટલાએક દિવસ પછી જગતસિંહ મર્ણ પામ્યો ત્યારે તેના ચારે દિકરા તીર્થ ઉપર જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. અને દાબડો સાથે લઇ કાશીએ ગયા. ત્યાં જઇ તેમના બાપની પાછળ સારી રીતે ક્રીયા ક્ર્યા પછી રત્ન વેંચી લેવા બેઠા. અને દાબડો ઉઘાડીને જુએ છે, તો તેમાં એકે રત્ન મળે નહિ. ત્યારે તો તેઓ ચારે જણા સ્તબ્ધ બની ગયા. અને એક એકને કહેવા લાગ્યા કે આ શું ? આપણા બાપે આપણા ચારે દેખતાં રત્ન મુક્યાં હતાં. અને તે વાત આપણા સિવાય બીજા કોઇને ખબર ન હતી, તો એમાંથી કોણ લઇ ગયું હશે ? એતો આપણા ચારમાંથીજ કોઇએ કાઢી લીધાં હશે, માટે ચાલો આપણે રાજા કને તેનો ન્યાય કરાવવા જઇએ. એમ કરી ત્યાંથી ઉઠયા પણ તે દિવસે ક્રિયા કરતાં છેક સાંજ પડી ગઇ હતી, તેથી રાત્રે પોતાને ઉતારે જઇ પડી રહ્યા.

બીજે દિવસે કચેરી ભરાઇ એટલે પેલા ચાર ભાઇઓએ જઇ રાજા આગળ અરજ ગુજારી કે સાહેબ, અમારે આવી બીના બની છે. પણ અમે ચાર સગાભાઇ છીએ માટે અમારે ચોર છતો કરવાની જરૂર નથી. તેમ કોઇને માર ઝુડ કરવાની પણ જરૂર નથી. અમારે તો માત્ર અમારાં રત્ન મળવા સાથે કામ છે. માટે મેહેરબાની કરી અમારામાંથી કોઇની જુબાની લીધા વગર અમને અમારાં રત્ન વેંચી આપો. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે વળી જુબાની લીધા વગર તે ચોર કેમ પકડાતો હશે ? અમે તો તમારો ચોર પકડી આપીએ અને તેની પાસેથી રત્ન અપાવીએ આ વાત તેમને પસંદ પડી નહિ, તેથી

તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા અને દેશો દેશ ફરતા ફરતા વીક્રમ રાજાની ઉજણુ નગરીમા આવ્યા.

વીક્રમ રાજા કચેરી ભરીને બેઠા છે. ત્યાં પેલા ચાર ભાઇઓ આવ્યા અને સલામ કરી ઉભા રહ્યા રાજાએ તેમનું નામ, ઠામ તથા આવવાનું કારણ પુછયું ત્યારે તેમનામાંથી જે મોટો હતો તે બોલ્યો કે મહારાજ, અમે પાસેના ગામમા રહિએ છિએ અને અમે, ચારે સગા ભાઇયો છીએ, તેમાંથી પારૂ નામ બહાદુરસિંહ અને મારાથી નાનાનું નામ જોરાવરસિંહ તથા તેનાથી નાનો છે, તેનું નામ સલામતસિહ, અને સહુથી નાનાનુ નામ ફતેહસિંહછે અમારો બાપ જગતસિહ મરવા પડયા ત્યારે અમારા ચાર જણુ માટે ચાર રત્ન મુકી ગયા હતા તે અમારા દેખતા એક દાબડામાં ઘાલી એક જગોએ દાટયાં હતાં પણુ તે વખત અમારી પાસેથી વચન લીધું કે જયાં સુંધી અમે કોઇ તીર્થની જગ્યામાં જઇ તેમથી ઉતર ક્રિયા કરી આવીએ નાહ ત્યાં સુધી અમારે તે ડાબડો ઉઘાડવો નહિ તેથી તે ડાબડો લઇ અમે કાશીએ ગયા ત્યાં જઇ તેમની સારી રીતે ક્રિયા કરયા પછી રત્ન વેંચી લેવા બેઠા અને ડાબડો ઉઘાડી જોયું તો તેમાં એક રત્ન દીઠુ નહિ ત્યારે તો માંહોમાંહા એક બીજાને પુછવા લાગ્યા કે તે કોણે લીધાં હશે ? પણુ કોઇએ માન્યું નાહ, તેથી અમે ત્યાંના રાજાની કચેરીમાં જઇ ફરિયાદ કરી કે સાહેબ અમારે આવી આવી બીના બની તે, માટે અમારો ન્યાય કરો પણુ અમારામાંથી કોની જુબાની લેવી નહિ. તેમ કોઇને મારઝુડ પણુ કરવો નહિ તથાં ચોર ઉઘાડો પાડવો નહિ ત્યારે રાજા કહે એવી રીતે તે કયાં ઇન્સાફ થતો સાંભળ્યોછે ? અમે તો ગમે તેમ કરી તમારો ચોર પકડી આપીએ એ વાત અમને ગમી નહિ, તેથી દેશો દેશ

ફરતા ફરતા છેવટ આપના રાજમાં આવ્યા છીએ. જો આપ એવી રીતે ઇન્સાફ આપવાની હા પાડો તો અમે અહિં રહિએ, નહિતો અમારે માર્ગે જઇએ.

હવે વીક્રમ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ ઇન્સાફ કોઇથી થઇ શકે એવો નથી. કેમકે જુબાની લેવી નહિ, અને રત્ન વેંચી આપવાં એ રત્નનો પતો ક્યાંથી લાગે ? પણ ચતુર આ બાબતમાં ઘણો જ બુદ્ધિમાન છે માટે એ ગમે તે રીતે એનો તોડ કાઢશે તેથી તેને બોલાવી પુછયું કે આ ઇન્સાફ આપણે શી રીતે કરવો ? ત્યારે ચતુર બોલ્યો કે પીતાજી એ ચાર જણાને આપણા ગામમાં પંદર દિવસ રાખવા પછી તેમનો ઇન્સાફ થઇ રહેશે રાજાએ પેલા ચાર ગરાશીઆને કહ્યું કે તમે અમારા ગામમાં પંદર દિવસ રહો તો અમે તમારો ઇન્સાફ કરી આપીશું ગરાશિયા કહે સાહેબ અમારે ઘણા દિવસ ઘર મુકયે થયા પણ જો આપ અમારા કહ્યા પ્રમાણે ઇન્સાફ કરો તો અમે રહેવા કબુલ છીએ પછી ચતુરે ચારે જણાને જુદા જુદા ઉતારા અપાવ્યા. અને તેમને પોતે પોતાને ઉતારે નજર કેદ રાખ્યા. તે દિવસે સાંજ પડી હતી તેથી કચેરી બંધ થઇ અને સઉ પોતપોતાને ઘેર ગયા.

ઘેર જઇ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આનો ઇન્સાફ શી રીતે કરવો ? એમને કોઇ રીતે છેતરયા શિવાય રત્ન છતાં થવાનાં નથી, તેથી તે ગામમાં કેટલાએક દિવસ થયાં એક પરદેશી આવી રહેલો હતો. તેને જઇ મળ્યો. તેનામાં વાત કરવાની એવી તો છટા હતીકે, ગમે તેવી નજીવી વાત હોય, પણ તેને એવી રીતે વિનવીને કહે કે, તેમાં ગમે તેવો કામગરો માણસ હોય, તેને પણ રસ ઉપજ્યા વગર રહે નહિ, અને પોતાનું કામ ભુલી જઇ તેમાં ચિત પરોવે, વળી તેને

સેત્રંજ રમતાં એવો તો સારો આવડતો હતો કે, તેને માટે મોટા મોટા રજવાડામાંથી હજારો રૂપીઆ વરસાસન બાંધી આપ્યાં હતાં. તેને ચતુરસીંહે કહ્યું કે, આ ગામમાં ચાર ગરાશિયા આવ્યાં છે. તેમાંના એકે ચાર રત્ન ચોરયાં છે તેને છેતરીને આપણે તે રત્ન કઢાવીએ તો રાજા આપણા ઉપર ઘણો ખુશી થશે. કેમકે તે ઘણાંક મોટાં મોટાં રાજ્યમાં ફરીને આવ્યા છે, પણ ત્યાં કોઇ કઢાવી શકયું નથી. તેમની એટલી સરત છે કે તે કોણે લીધાં છે, તે જાહેર પડવા દેવું નહિ. આ વાત સાંભળી પેલો પરદેશી ઘણો ખુશી થયો, કેમકે તે એવી વોટ જોતો કે ક્યારે પ્રસંગ આવે તો હું રાજાને મળું, અને મારી વિદ્યા બતાવું. વળી તે એટલા માટે ઉજેણીમાં આવ્યો તે વખત મળી આવ્યો હતો, કે મારે રાજાજીને મળવુ છે તે કેવે પ્રસંગે મળું? ત્યારે ચતુરે કહ્યું હતું કે જ્યારે લાગ આવસે ત્યારે હું તમને કહીશ. તેથી તેણે આ પ્રસંગ આણી આપ્યો, તેને માટે તેણે તેનો ઘણોજ ઉપકાર માન્યો. અને ઘણા ઉત્સાહ સાથે તે વાત કબુલ કરી. ચતુરે કહ્યું કે તમારે હમેશાં તેમની જોડે જે વાત થાય તે મને જાહેર કરવી. એમ કહી પોતાને ઘેર ગયો.

પેલો પરદેશી સવારના પોહોરમાં ઉઠયો, દાંતણ પાણી કરી બુકાની બાંધી અને હાથમાં ડાંગ લઇ ગામમાં ફરવા નિકળ્યો તેને ચતુરે ઠેકાણાં બતાવ્યા હતાં, તેથી ચાલ્યો ચાલ્યો જ્યાં બહાદુરસિંહ ઉતરયો હતો, તે ફળીયામાં ગયો. તે વખત બહાદુરસિંહ અગાસીમાં બેઠો હતો. તેને પેલા પરદેશીએ પુછયું કે આપનું નામ શું? ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારૂં નામ બહાદુરસિંહ પછી તે પરદેશી ત્યાં બેઠો અને ખુબ વાતે ચઢયો. તડાકા મારતાં દશેક વાગવાનો વખત થયો અને વાતોનો ખુબ રસ આવ્યો, એટલે તે ઉડીને ઉભો થયો અને

કહ્યું કે "હવે તો હું રજા લઉં , કેમકે મારે જમવાનો વખત થયો છે." બહાદુરસિંહ કહે મહારાજ બેસો, બેસો હજુ વખત થાય છે, અમે પણ તમારી પેઠે ભુખ્યાજ છીએ. ત્યારે પરદેશી કહે 'ના' ના, ફરી કોઇ વખત આવીશ." એમ કહી ત્યાંથી ચાલ્યો બહાદુરસિંહ કહે ત્યારે પ્રસાદ લઇને આવજો. તો કહે "ઠીક છે આવીશ"

ઘેર જઇ રસોઇ બનાવી જમ્યો. પછી થોડી વાર આરામ લઇ જોરાવરસિંહ જે ફળીયામાં ઉતર્યો હતો. તેણી ગમ ચાલ્યો. ત્યા જઇ તેની સાથે પણ ઓળખાણ કરી. એવી રીતે બે ચાર દિવસમાં પેલા ચારે ભાઇઓ સાથે સારી પેઠે માયા કરી. અને રોજ તેમને ઘેર જવા માડયું.

પણ તે દરેક જણ એમ જાણતો કે, એને મારી જોડેજ માયા છે. બીજા ભાઇ સાથે તો ઓળખાણ પણ નથી. વળી તેમને ખુબ ગમત થવા માંડી તેથી તે પરદેશીને ઘડી ન દેખે તો તેમના જીવને કાંઇ ચેન પડે નહિ. એક દિવસ તે પરદેસીએ તે દરેક ભાઇને પુછયું કે તમને કાંઇ રમત આવડે છે. તો કહે હા, અમે સેત્રંજ રમી જાણીએ છીએ. ત્યારે કહે ઠીક છે. મને પણ આવડે છે. મારી પાસે છે તે હું લેતો આવીશ. એટલે પેલા કહે કે અમારે તો ફકત આ ગામમાં થોડાજ દિવસ રહેવાનું છે, માટે તે પેહેલા લાવો તો ઠીક પરદેશી કહે કાંઇ ફીકર નહિ, આજ કાલ લાવીશ. એમ કરી કોઇને આજની રાતનો અને કોઇને કાલની રાતનો વાયદો કર્યો. એવી રીતે ચાર જણને જુદો જુદો વખત બતાવી ઘેર ગયો.

હવે ઘેર આવી આ સઘળી વાત ચતુરને કહેતો હતો, તેથી તેણે કહ્યું કે, આજ તો હું તમારી સાથે આવીશ, તમને કોઇ પુછે તો કહેજો કે મારો શિષ્ય છે પણ રમવા માંડો તે પેહેલાં તેમની

પાસે એવો લેખ કરાવી લેજો કે, જે હારે તે જાદ્દત આપે. પછી તમે જાણી જોઇને બાજી ઘણા વખત સુધી ચલાવજો, અને બારેક વાગ્યાનો સુમાર થાય ને ખરો રસ પડે, તે વખત મને કહેજો કે દીવો સંકોર, એટલે હું જાણી જોઇ દીવો રાણો કરીશ! પછી તમે મને ખીજજો, તે વખત ઘણી રાત ગઇ હશે તેથી પાડોશમાં પણ કોઇ જાગતું નહિ હોય. એટલે દીવો કરવાની ઘણી અડચણ પડશે, તેથી તમે મને કહેજો કે જા, આપણી પેટીમાં એક રત્ન છે, તે લઇ આવ, એટલે દીવા જેવું અજવાળું થશે. પછી જો તેની પાસે રત્ન હશે તો કાઢશે, નહિ તોહું આપણે અહિંથી દીવાસળીની પેટી લાવીશ, અને દીવો કરી તે બાજી પુરી કરીશું. આવી રીતનો વિચાર કરી ચતુરે હિંદુસ્થાની પેરવેશ પેહેરી લીધો અને હાથમાં એક ડાંગ રાખી, હુકાની બાંધી બગલમાં સેત્રંજ મારી ગુરૂ ચેલો પેહેલ વેહેલા બહાદુરસિંહને ઉતારે ગયા, બહાદુરસિંહ પણ તેમની વાટ જોતો બેશી રહયો તેથી આવ્યા એટલે ઘરમાં બીછાનું પાથરયું, તથા દીવો મ્હો આગળ લાવીં મુકયો, પછી સેત્રંજ માંડયો તું વખત પેલો ચેલો બોલ્યો કે, એ તો ઠીક, પણ ગુરૂજી, એવું કરો કે જે હારે તે એક ઉજાણી આપે. બહાદુરસિંહ પણ રમવામાં કાચો નહતો. તેથી બોલ્યો કે હા, બરાબર છે; આપણે એ વાતમાં ખુશી છીએ. ત્યારે ગુરૂ કહે કે, હા એક કાગળ ઉપર લખો અને સહી કરો. હું પણ કરૂ છું. એમ કરી એક લેખ લખ્યો. અને તે પેલા શિષ્યના હાથમાં આપ્યો, પછી બે જણા બાજી રમવા માંડયા. રમતાં રમતાં મધ્યરાત્રી ગઇ અને ખુબ રમુજ આવી તે વખત પેલા શિષ્યને દીવો સંકોરવાનું કહ્યું, એટલે તેણે દીવેટ પાછી તાણી તેથી દીવો રાણો થયો. પેલા ગુરૂએ પોતાના શિષ્યને સારી પેઠે ધમકાવ્યો અને

બે ચારેક ગાળા દીધી. પણ બહાદુરસિંહે તેને વાર્યો. તેથી રહી ગયો, અને પુછયું કે તમારી પાસે કાંઇ દીવો કરવાનું સાધન છે ? તો બહાદુરસિંહ કહે કે ના, મારી પાસે તો કાંઇ નથી. પછી તેણે પોતાના ચેલાને કહ્યું કે 'જા આપણે ઘેર પેટીમાં રત્ન છે તે લઇ આવ.' પેલો શિષ્ય બિચારો મધ્યરાત્રે ઘેર આવ્યો, અને તાળું ઉઘાડી દીવાશળીની પેટી લઇ બહાદુરસિંહને ત્યાં ગયો. જઇને કહ્યું કે મહારાજ, રત્નતો જડયું નહી, પણ આ દીવાશળીની પેટી લાવ્યો છું, પણ દીવો કરી સેત્રંજ પાછો ચાલુ કર્યો અને છેવટ બહાદુરસિંહને હારવા વખત આવી, એટલે તે કહેકે મને તો ઉંઘ આવવા માંડી. પેલો પરદેશી કહે મને પણ આવે છે, જો આપની મરજી હોય તો કાલે ખેલીશું. એમ કરી રજા લઇ ઉઠયા. અને ચતુર તથા પરદેશી પોત પોતાને ઉતારે ગયા. હવે પેલો લેખ ચતુર પાસે રહી ગયો હતો, તે તેણે સાચવીને રાખી મુકયો.

બીજે દિવસે સાંજનો વખત થયો, એટલે વળી ચતુર પરદેશીને ત્યાં ગયો, અને પહેલા દિવસની પેઠે પોશાક પહેરી તૈયાર થયો. પછી બન્ને જણા જોરાવરસિંહ તથા સલામતસિંહને ત્યાં ગયા અને તેમને ઘેર પણ એવીજ રીતની તદબીર કરી, તોપણ રત્ન નીકળ્યાં નહીં. તેથી તેમણે વિચાર કર્યો કે, નક્કી ફતેસિંહે લીધાં હશે, માટે કાલ તો તેને ઘેર જવું અને ખુબ રંગ લાવવો. વળી તેને તે બાબતનો વધારે સોખ છે, માટે તેમાં તેને ચરસ પડયા વગર રહેશે નહિ. અને તેને પાન તથા તમાકુનું વ્યસન છે. તેથી આપણે બે ચારેક પાનની બીડીઓ કરી રાખીશું. અને એકમાં કાંઇ કેફની વસ્તુ રાખીશું, કે જેથી ઘેન ચઢે પછી જો તેની પાસે રત્ન નીકળશે તો બીડી આપી ઘેન ચઢાવીશું, અને તે ઝોકાં ખાવા માંડશે, એટલે તેની પાસેથી

ચારે રત્ન લઈ લેઈને રજા માગીશું.

આવી રીતનો વિચાર કરી, ચોથે દિવશે ફતેસિંહને ત્યાં ગયા અને તેની પાસેથીપણ લખાની લઈ સેત્રંજ રમવા માંડયો. રમતાં રમતાં ફતેસિંહની બાજી જીતપર આવીને તેને લાગ્યું કે હવે થોડા વખતમાં પરદેશીને માહીત કરીશ એવી આતુરતાથી રમતાં રમતાં મધ્યરાત્રી ગઇ અને આસપાસ કોઈ જાગતું નહતું, તે વખતે ફતેખાંની બાજી જીતપર છે તેથી અધુરી મુકી ઉઠવા નહિ દે, એમ ધારી પેલા પરદેશીએ ચેલાને દીવો સંકોરવાનું કહ્યું, એટલે તેણે જાણી જોઇ રાણો કરયો, પરદેશી તેના ઉપર ખુબ રીસે બળ્યો અને ખીજવા મંડયો ફતેસિંહ પણ ઘણો ચીડાઇ ગયો તેથી કેહેવા લાગ્યો કે જા, હવે ગમે ત્યાંથી દીવો કરી લાવ. પેલો દીવાનું કોડાઉ લઇ ઘર બહાર નિકળ્યો પણ રાત ઘણી ગઈ હતી, તેથી આસપાસ કોઇ જાગતું નહોતું એટલે પાછો આવી બોલ્યો કે, મહારાજ, આ વખત રાત બહુ ગઇ છે તેથી આસપાસ કોઇ જાગતું નથી. પછી પરદેશી કહે ત્યારે હવે શું કરવું, તમારી પાસે કાંઇ દીવો કરવાનું સાધન છે ?

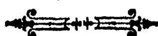
તે વખત ફતેસિંહ ઘણો આતુર હતો તેથી રત્ન છાનાં રાખવાની વાત તો ભુલી ગયો, અને બોલી ઉઠયો કે ઉભા રહો, મારી પાસે રત્ન છે તે લાવું એમ કરી પોતાની પાસે એક દાબડી હતી તે ઉઘાડી તેમાં ચાર રત્ન હતાં તેમાંથી એક રત્ન કાઢીને મુકયું એટલે આખા ઘરમાં તેના તેજથી અજવાળું અજવાળું થઇ રહ્યું. પછી પરદેશી બોલ્યો કે, જરાક તમાકું ખાઇ લઉ. એમ કરી પોતે તમાકુ ચોળવા બેઠો અને ચેલાને પાનની બીડીઓ કાઢવાનું કહ્યું. ચેલાએ પેલી કેફવાળી બીડી ફતેસિંહને આપી, અને સારી બીડીઓ પોતે બે જણે ખાધી. પછી પાછા સેત્રંજ રમવા બેઠા. રમતાં રમતાં ફતે

સિંહને ઝોકાં આવવા માંડયાં. એટલે ચેલાએ ધીમે રહીને પેલી રત્ન દાબડી તાણી લીધી, તોપણ ફતેસિંહને ઘણી કેફ ચડી ગઈ હતી તેથી ખબર પડી નહી અને ઉંઘી ગયો. પરદેશી તથા તેનો ચેલો આવો લાગ જોઇ ચારે રત્ન દાબડીમાં લેઇને તેની રજા માગી ઉઠયા. ફતેસિંહે ઉંઘમાં કહ્યું કે, હા કાલે આવજો, પણ તેને રત્નનું કાંઇ ભાન રહ્યું નહી. બીજે દહાડે સવારમાં તેને ઘેન ઉતરી ગયું એટલે તે ઉઠયો, અને જુએતો રત્ન મળે નહી. તેથી ઘણો પસ્તાવા લાગ્યો પણ તે વાત કોઇને કેહેવાય નહિ, કેમકે કહે તો ચોર ઠરે, તેથી "ચોરની મા કોઠીમાં મ્હો ઘાલીને રડે તેમ" તે બિચારાને થયું.

હવે તે ચારે ભાઇઓને પંદર દહાડા પુરા થયા તેથી એક પછી એક, કચેરીમાં આવી હાજર થયા; અને રાજાને કહ્યું કે સાહેબ, આપના ફરમાવ્યા મુજબ અમારી અવધ પુરી થઈ છે, માટે અમને અમારે ન્યાય ચુકવી આપો તો અમે અમારે રસ્તે પડીએ. રાજાએ ચતુરની સામુ જોયું, એટલે તે ઉઠી ઊભો થયો અને પોતાની પાસેથી રત્ન કાઢી, ચારે જણને વેંચી આપ્યા. તથા સેંત્રજ રમતી વખત જે લેખ કરયા હતા જે જેના હતા તેને આપ્યા તે વાંચી ગરાશિયા તો ઘણાજ શરમાઇ ગયા અને એક એકના સામું જોવા લાગ્યા, પણ કોણ ચોર તે કોઇને માલમ પડયું નહિ. છેવટ ચારે જણ રાજાજીને સલામ કરી પોતાને રસ્તે પડયા.

આ હકીકત જોઇને વીક્રમ રાજા તથા તેની કચેરીના સર્વ માણસો તો એટલા અજાયબ થઇ ગયા, કે કાંઇ કેહેવાનીએ વાત નહિ. પછી રાજાજીએ, ચતુરને તે સઘળી બીના જે રીતે બની હતી, તે રીતે કેહેવાનું ફરમાવ્યું, તેથી તેણે યથાસ્થિત સઘળી વાત કહી.

આ સાંભળી સૌ લોકો તેની ચતુરાઇનાં વખાણુ કરવા લાગ્યા, અને સૌના મનમાં એમ આવ્યું કે ચતુરને જો મુખ્ય પ્રધાનની જગો આપી હોય તો આપણા રાજ્યમાં કોઇ દિવસ અન્યાય થાય નહિ, અને સૌને ખરેખરો ન્યાય મળે રાજા પણ તેના ઉપર બહુ ખુશી થયો તેથી તેને એક ગામ આપ્યું, તથા બીજો કોઇએક શિરપાવ કરયો.

વાર્તા ૧૬ મી.

ઝાડની શાખા.

એક વૃદ્ધને કાંઇ કામસર થોડો વખત બહારગામ જવું પડયું. તે વખતે પોતાની પાસેથી એક હજાર મોહોરો પોતાના એક ઓળખીતા જુવાન પુરૂષને આપી ગયો. થોડા દિવસ પછી જ્યારે તે વૃધ્ધ પુરૂષે ત્યાંથી પાછા ફરી પોતાનું નાણું માગ્યું ત્યારે પેલા જુવાને તેનું કાંઇ પણ નાણું પોતાની પાસે હોવાની ચોખી ના પાડી. પેલા વૃદ્ધે પ્રથમ કાલાવાલા કર્યા પણ જ્યારે કાંઈ ન વલ્યું ત્યારે ધમકી આપવા માંડી, એટલે પેલા જુવાને તેને ધક્કો મારી કાઢી મૂકયો. આ ઉપરથી પેલો વૃદ્ધ ચતુર પાસે ફરિયાદ કરવા ગયો. વીરબલે વાદીનું કહેવું સાંભળી લઇ પ્રતિવાદીને બોલાવી મંગાવ્યો પેલા જુવાનને પૂછતાં તેણે ચોખી ના પાડી કે, આ વિષે હું કાંઇપણ જાણતો નથી. તેમ પોતે સોગન ખાવા કબુલ થયો. પેલો વૃધ્ધ બોલ્યો, "મહારાજ, આ તદન જુઠું બોલે છે. એના સોગનઉપર વિશ્વાસ રાખતાના."

થોડીવાર વિચાર કર્યા પછી ચતુરે કહ્યું, "તેં જ્યારે આ જુવાન માણસને મોહોરો સોપી તે વખતે તારી પાસે કોણ હતું ? તારા

કોઇ સાક્ષીઓ હતા કે નહી? ફરિયાદી બોલ્યો, "મહારાજ, હમારો સાક્ષી કોઇ નથી. મેં એને એકાંત જગામાં એક આંબાના ઝાડ નીચે મોહોરો આપી તે ઠેકાણે સાક્ષી કોણુ હોય?"

આ સાંભળી વીક્રમ બોલ્યો, "વાહ વાહ, આવો સારો સાક્ષી છે છતાં કોઇ સાક્ષી નથી એમ શા ઉપરથી બોલે છે? તે આંબાનુ ઝાડ તારી તરફથી સાક્ષી પુરશે. જા, તે ઝાડને મારો સંદેશો પહોંચાડ કે વીક્રમ તને બોલાવે છે. તેમ છતાં ન આવે તો ચતુરને નામે બોલાવજે એટલે પોતાની મેળે ઝાડ આવી સાક્ષી પુરશે. જા જલદી કર."

ફરિયાદીએ કહ્યું, " ઝાડ તે કાંઇ સાક્ષી આપે? આ તે વાત બને?"

ચતુરે કહ્યું, "તારે વધારે વાત કરવાની જરૂર નથી મેં કહ્યું છે તે મારો હુકમ બજાવ."

પેલા વૃધ્ધને આ વાત ખરી લાગી નહિ તોપણ ચતુરની આજ્ઞા બજાવવા તે ચાલ્યો. તેના જવા પછી થોડીવારે ચતુરે જાણે પોતાને ઉતાવળ હોય તેવી રીતે પેલા જુવાનને પુછ્યું, "પેલો માણસ ઝાડ આગલ જઇ પહોંચ્યો હશે કે?"

પેલા જુવાને તરત જવાબ દીધો, " નહી સાહેબ ઝાડ તો ઘણુંજ લાંબે છે અને જવાનો રસ્તો પણ ઘણો ખડબચડો છે."

ઠગારે કહ્યું, "ઠીક."

થોડીવાર પછી પેલો વૃધ્ધ પાછો ફર્યો. તેણે આવીને કહ્યુ, "મહારાજ, મેં તમારી આજ્ઞા ઝાડને કહી સંભળાવી. પણ ઝાડતો કાંઇ બોલ્યો નહિ. એટલે હું પાછો આવ્યો."

ચતુરે કહ્યું "તો મારી આમલ આવી જે કાંઇ ખરૂં હતું તે કહી પાછું ગયુ. મારે વધારે સાક્ષી પુરાવાની જરૂર નથી."

આ સાંભળી પ્રતિવાદી જે જુવાન હતો તે બોલ્યો "મહારાજ તમે જુઠું શામાટે બોલો છો? હું તો ત્યારનો તમારી પાસેજ બેઠો છું તે જો ઝાડ અહીં આવ્યું હોત તો મને નજરે દેખાત કે નહિ? મેં તો કઇ દીઠું નથી.

આ સાંભળી ચતુર બોલ્યો, "અરે જુઠા માણુસ ઝાડ જો કે અહીં આવ્યું નથી તોપણુ આ ફરીયાદીએ તારી પાસ પોતાનું નાણું રાખ્યું હતું એવી શાક્ષી તો તે ઝાડની તરફથીજ મલી છે. તે ઝાડ વિષે તને ખબર છે મેં તને પુછ્યું કે, 'તે માણુસ ક્યારે આવશે' ત્યારે તેં જવાબ દીધો કે તે ઝાડ તો લાંબે છે અને જવાનો રસ્તો પણુ અગવડ ભરેલો છે; માટે તેં આ માણુસની મોહોરો લીધી છે, એમાં તો શક નહિ."

આ ઉપરથી પેલા માણુસે બધી વાત કબુલ કીધી અને પેલા વૃષ્ધની મોહોરો તેને સ્વાધીન કરવા ખુશી બતાવી ચતુરે મોહોરો તેના ખરા માલેકને આપી પેલાને યોગ્ય સજા કીધી.

વારતા ૧૭ મી

વગર પુરાવે ખુન શોધી કાઢ્યું.

દોહરો.

વગર પુરાવે પકડવો, ખુની જેહ ખચીત
એ તો છે અદભુત અતિ, રાજ નિતીની રીત. ૧

એક દિવસને સમે કોટવાળે ચતુરસિંહ આગળ સવારમાં આવીને જાહેર કર્યું કે સાહેબ ગઇ રાત્રે બાર ઉપર બે વાગ્યાને સુમારે રોન ફરતો ફરતો બજારમાં માણેક ચોક આગળ આવ્યો ત્યાં એક ગાંસડી પડી હતી તે ગાંસડી છોડીને જોતાં, તેમાં હજામ લખાની કોઇ શખ્સે તરવારથી મારીને લુંગડામાં બાંધી તે ગાંસડી મુકી ગયેલ છે, તેને મારનાર કોણ ? અને તેને કયારે માર્યો તે કાંઇ માલુમ પડતું નથી આ વાત સાંભળી જે જગ્યાએ તે ગાંસડી પડી હતી, ત્યાં ચતુર ગયો ત્યાં જઇ પંચાતનામું લેવરાવી મરનારના સગાંને પુછ્યું કે જો તમને કોઇના ઉપર શક હોય તો કહો ? હવે મરનારના સગાંઓને પણ ખબર નથી. જેથી, કોઇનું તેઓએ નામ આપ્યું નહીં પછી કોટવાળને ગાંસડી બાંધવાનું લુગડું રાખવાનું કહી લખા, હજામને કોણે મારી નાંખ્યો છે, તેને ચાર દિવસમાં શોધી કાઢવાનું કહી, ચતુર ચાલતો થયો. અને મૈયતના સગાંને મૈયતને અગ્નિ દાહ દેવાને રજા આપી પછી કોટવાલે તથા બીજા અમલદારોએ મારી નાખનારનો ઘણોએ તપાસ કર્યો, તોપણ તે મળ્યો નહીં. આખરે પાંચમે દિવસે કોટવાલ તથા બીજા અમલદારોએ ચતુર આગળ આવી જાહેર કર્યું કે સાહેબ ! આપના ફરમાન મુજબ ખુનીને શોધી કાઢી સર્વે હકીકતથી વાકેફ થઇ ગાસડી વાળું લુગડું પોતા પાસે રાખી સર્વેને રજા આપી.

હવે પ્રિય વાચનાર ! ચતુર ખુનીને કેવી રીતે શોધી કહાડે છે તે જોવાનું છે. પછી ચતુરસીહે વિચાર કર્યો કે આ ગાંસડી વાળું કપડું કોનું છે, તેનો પ્રથમ તપાસ થવો જાઇએ. કારણ કે તે લુગડું હજી તે તાજું કોઇ ધોબીનું ધોએલું છે. તેટલા માટે પહેલાં ધોબીનો

તપાસ કરવો જોઇએ. એવી ધારણા કરીને પહેલ વહેલાં ધોબીની નાતને બોલાવી. અને સર્વે ધોબીમાંથી અકેક જણને પોતાની પાસે બોલાવી ગાંસડી વાળું લુગડું બતાવ્યું. અને કહ્યું કે આ લુગડું તમારૂ ધોએલું હોય તો કહો જે તે કોનું છે? ત્યાં વારા ધોબી એક પછી એક આવી ગયા. પણ કોઇએ વરત્યું નહીં છેવટ એકવીસમા ધોબી મુરારને સદરહુ લુગડું બતાવતાં તે કહેકે સાહેબ, આ લુગડું મારો ઘરાક વાઘરી પુંજો છે તેનું છે. આ લુગડું આશરે સાત આઠ દિવસ ઉપર મેં ધોઇ આપેલું છે. આ હકીકત સાંભળ્યા પછી ચતુરે એ સર્વે ધોબીને રજા આપી વાઘરી પુંજો કયાં રહે છે, તે શું ધંધો કરે છે અને તેને કેવા માણસની સોબત છે, તેની ચતુરે તપાસ કરવા માંડી. તપાસ કરતાં પુંજાનો ધંધો ચોરીનો માલુમ પડયો. અને વળી પુંજો અફીણી, ભાંગ, અને ગાંજનો બંધાણી માલમ પડયો. તેમ પુંજાના સોબતીઓ પણ હલકા દરજાના માલુમ પડયા. મરનાર હજામ લખાને અને વાઘરી પુંજાને ચોરાનો માલ રહેંચી લેવામાં થોડા દિવસ ઉપર એટલે હજામનું મરણ થયાની બે દિવસ અગાઉ તકરાર પડી હતી. એવું પણ ચતુરે ધોબી પુંજાના સોબતીઓથી માલુમ પડયું. આ ઉપરથી ચતુરને પુંજા ઉપર વધારે વહેમ જવા લાગ્યો. તેથી ચતુર હમેશાં રાતની વખતે પુંજાના ઘરના પછવાડે શું વાતચીત થાય છે, તે સાંભળવા જવા લાગ્યો. ત્યાં એક સમયે પુંજાની વહુ પુંજાને કહેવા લાગી જે હવે ધંધામાં કોઇને ભાગીઓ કરશો નહિ. નહીં તો વળી લખાવાળંદની પેઠે અરધો અરધ ભાગ લઇ જશે; ત્યારે પુંજો પોતાની સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો કે હવે હું ઘેલો નથી કે કોઇને ભાગીઓ રાખું. એક લખો ભાગીઓ હતો, તેને પણ મતે કરવાની લાંબા વખત થયાં તજવીજ કરતો હતો, ત્યારે ધણી મુશ્કે-

થીથી હમણાં લાગ આવ્યો. માટે હું કોઇને ભેળા ભેળવું, એ તારે સ્વપ્ને પણ સમજવું નહિ. હવે ચોરીનો માલ સર્વે આપણે આગવો રહેશે. આ સર્વે વાત પુંજાનું ઘર જે માટીનું ઝુપડા જેવું હતું, અને તે ઘરના પછવાડેના ભાગમાં જાળીઆં પડતાં હતાં, ત્યાંથી ચતુર કાન દઇને સંભળતો હતો. એટલી વાતચીત થયા પછી પુંજો અને તેની સ્ત્રી સુઇ ગયા, અને ચતુર ત્યાંથી પોતાને ઘર ગયો.

હવે ચતુર ઘેર જઇ વિચાર કરે છે જે, વાળંદ લખાનું ખુન કરનાર પુંજો વાઘરીજ છે. તે સિવાય બીજું કોઇ નથી. કેમકે પહેલા મુદ્દામાં ધોબીઓને તપાસતાં લુગડું પુંજાનું માલમ પડે છે, બીજા મુદ્દામાં પુંજો કેફી છે, એટલે માણસ તોરમાં તેવું અઘોર કામ કામ કરવાને વાર લગાડતા નથી, ત્રીજા મુદ્દામાં વિચાર કરતાં તેના સોબતી લોકો સારા નથી, અને વળી મરનારને અને પુંજાને ચોરીનો માલ વહેંચી લેવા થોડા દિવસ ઉપર તકરાર પડી હતી વળી ચોથા મુદ્દામાં પુંજાની પોતાની કબુલાત પોતાની સ્ત્રીની સાથે વાત કરતો હતો તેમાં આવી છે. માટે ગુનો કરનાર પુંજો છે, એમ ચતુરને ખાત્રી થઈ, પણ આટલાજ ઉપરથી તેને તહોમતદાર ઠરાવીશ, તો તે ન્યાયસર કહેવાશે નહિં. કેમકે આ સર્વે મારી જાત માહિતી છે. પણ કાંઈ ખુલ્લો પુરાવો આ નથી. જેથી કોઇ એવી યુક્તિ લડાવવી જોઇએ, કે પુંજાના હાથની કબુલાત આવી જાય; કે પછી તે ફરી જાય નહિ અને ન્યાયસર પણ ત્યારે જ કહેવાય, વળી કહેવત છે કે,

દોહરો.

" પાનીમેં પાની મિલે મિલે કિચમેં કાચ,
" સાધુમેં સાધુ મિલે, મિલે નીચમેં નીચ.

માટે હું પણ તેમાં મળી જાઉં, તોજ પુંજો સપાટામાં આવે નહિતો કદી આવનાર નથી. આવો વિચાર કરી ચતુર એક દિવસ રાતના આઠ વાગતાંને સુમારે બાવાનો વેશ લઇને ભીખ માગતો માગતો પુંજાને ઘેર ગયો, અને પોતે લોટ માગવાનો સવાલ કરીને જાણે બાવો અફીણનો બંધાણી હોય તેવાં ચિન્હો પુંજાને બતાવવા મંડયો. ચતુરે પુંજાને કહયું જે ભિક્ષા કરવાને અવળે થઇ જતી હતી, તેથી, ઉતાવળથી નાઠો. એટલે અફીણ ખાતાં ભુલી ગયો છું. અને અફીણ ખાવાનો વખત જતો રહયો, ને અફીણ લેવાણું નહિ, તેથી મને ઘણુંજ વસમું લાગે છે; માટે જો તમે અફીણ ખાતાહો ને તમારી પાસે હોય, તો મને જરા મહેરબાની કરીને આપો પુંજો કહે—મહારાજ હું અફીણચો બંધાણી છું, અને જોઇએ તેટલું અ- ફીણ મારી પાસે છે, એટલું બોલીને અફીણની કટકી દીધી વળી અફીણના બંધાણીની રીત છે જે અફીણ જોરાવરથી લેવડાવે, તથા જોઇએ તેટલું વાપરી નાંખે, પણ તમાકુની ચલમ માગે, તો તે ન આપે. હવે ચતુરે અફીણની કાંકરી મોંમાં નાખી, ને પુંજાને કહયું જે આ અફીણ તો હલકા માંયલું છે, જેથી અફીણનો નીશો બરાબર આવશે નહિ, માટે બીજી કટકી આપો. એમ કહી બીજી કટકી લઇ મોંમાં નાંખી, અને કહયું. આવા હલકા અફીણથી મને બરાબર નિશો આવશે નહીં માટે ઘેર જવું પડશે. ત્યારે પુંજો બોલ્યો કે મહારાજ હું જે અફીણ ખાઉ છું તે ઉંચામાં ઉંચુ છે. એવું તો ગામમાં પણ મળવું મુશકેલ છે. અને તમે કેમ હલકું કહો છો? ત્યારે ચતુરે કહયું કે આવતી કાલે રાતના આઠ વાગતાને સુમારે તમે ગામવાડી પાસે મારો ઉતારો છે, ત્યાં

આવજો. હું મારવાડમાંથી હાંસમાંજ અઢીશેર અફીણ લાવ્યોછું તે-માંથી તમે જરા લઇ જોજો. અને જો તમને પસંદ પડશે તો તો અડધોશેર અફીણ હું તમને આપીશ. ત્યારે પુંજાએ આવતી કાલના આઠ વાગે આવવાની કબુલાત આપી, એટલે ચતુર તે સાંભળી ચાલતો થયો. અને પોતાને ઉતારે આવ્યો. વળતે દિવસે ચતુર જે જગ્યાપર પુંજાને કહ્યું હતું, તે જગાએ સાધુ જેવો વેષ લઇ ગયો તથા સાધુ જેવો સામાન રાખી એક માતાનું પુતળુ બેસાડી, તથા દરબારમાંથી ઉંચામાં ઉચું અઢીસેર અફીણ લઇ જઇને ત્યાં રાખ્યું આઠનો સુમાર થયો, એટલે પુંજો નીમેલી જગોએ ગયો તો ચતુરે બાવાનો વેષ લઇને માતાની પુજા કરતો હતો, તેણે જેવો પુંજાને દીઠો કે તરત તેને સારી રીતે બોલાવી આદરમાનથી બેસાડયો અને અફીણનો ડબો કહાડીને કટકી પુંજાને આપી. ત્યારે પુંજાએ તે કટકી લઇ ખાધી તો તે અફીણ ઘણુંજ સરસ માલમ પડયું;તેથી તે અફીણનાં પુંજે ઘણાંજ વખાણ કરયાં. પછી ચતુરે અચ્છેર અફીણનો કટકો પુંજાને સમ દઇને આપવા મંડયો. તે લેવા પુંજાએ હાથધર્યો એટલે કટકો ચતુરે પુંજાના હાથમાં મુકયો, અને કહેવા લાગ્યો કે તમારા હાથમાંતો એવી રેખા પડેલી છે કે તમે કોઇ મોટા પૈસાદાર થાવ ને વખતે રાજ્યની ગાદીને લાયક પણ થાઓ, એમ ભાસે છે, પણ અફસોસ એટલો કે તમે જે ધંધો કરો છો, તેમાં મહેનત તમારી અને અરધ ભાગ બીજો લઇ જાય છે. તમારા ભાગીઆની દશા એવી તો નબળી છે કે તેને લીધે તમને વધારે પ્રાપ્ત થતી નથી. વળી તમે જે ધંધો કરો છો. તેમાં પણ જો એક જણસ તમારી પાસે હોય તો તમને કોઇ દેખી શકે નહી આવી આવી

કિતથા ચતુરે જે વાતો કરી, તેથી પુંજો તો એટલો બધો ખુશી થઇ ગયો કે હદથા પણ જ્યાદે. એમ તેણે ચતુરને કહ્યું કે મને કોઇ ન દેખે એવી જણુસ કઇ ? ત્યારે ચતુર કહે જે ભાઇ તે જણુસ તો કોઇ સાહુકાર કે રાજાનું ઘર ફાડે તેના કામની છે કેમકે તે ખાતર પાડવા જાય. અને જણુસ પાસે રાખી હોય, તો તેને કોઇ દેખે નહિ; ત્યારે પુંજો કહે કે મહારાજ હું પણ તેમાં વાકેફગાર છું અને મારો પણ તેજ ધંધો છે. માટે મહેરબાની કરી મને તે જણુશ આપો પછી ચતુર કહે જે ભાઇ તે જણુશને માટે અગાઉથી કીયા થવી જોઇએ, અને પછી તે જણુસ બને છે, તે જણુસ જવલેજ હાથમાં આવે અગાઉના વખતમાં રાજા ભોજ તથા વિક્રમાજીત, જેઓ રાતને વખતે પોતાની વસ્તીની ચર્ચા સાંભળવાને નીકળવા હતા, ત્યારે તે જણુસ પોતાની પાસે રાખતા હતા, જેથી તેને કોઈ દેખી શકતા નથી વળી અગાઉના ચાંચીઆ ચોર, ખાપરો, અને કોડીઓ, તેઓ મોટાં મોટાં ખાતર પાડતા તેઓ તે જણુસ રાખતા. અને તે ચીજ રાખવાથી તેમને કોઇ દેખી શકતુ નહી અને તેથીજ તેઓ મોટી મોટી ચોરીઓ કરી શકતા હતા. આવાં આવા વાતો સાંભળી પુંજો તો વધારે ગરજવાન થતો ગયો; અને મહારાજને કહેવા લાગ્યો જે ગમે તેટલો ખર્ચ થાય, તે આપવાને હું તઈયારછું, પણ મને તો જણુસ મળે તેવી કૃપા કરો. ત્યારે ચેતુર કહે જે ભાઇ, તેમાં કાંઇ પૈસાનો ખર્ચ નથી, પણ તમે મને આટલો બધો આગ્રહ કરોછો, અને વળી મારે અને તમારે મીત્રાઇ થઈ છે, તો મારે કહેવું પડે છે કે પોતાનો ભાગીઓ હોય, વળી તેને બાઇડી છોકરાં ન હોય, તેને હથીઆરથી મારેલો હોય, તે હથિયાર જોઇએ, અને બીજું કાળું લુગડું વાર

૧૦) જોઇએ. પછી તે લુગડાના બે કટકા માતાની ફરમજ હવી·

યારથી મારેલ હોય, તે હથિયાર વતી કરવા જોઇએ. અને તે હથિયાર અને લુગડું રાત આખી માતા પાસે રહેવા દેવાં જોઇએ, અને આખી રાત મારે માતા પાસે બેસીને મંત્ર ભણવાના હોય, તે ભણવા જોઇએ. અને સવારે તે લુગડાનો અંધારપછેડો કરી આપું. પછી તે અંધારપછેડો લઇને ખાતર પાડવો જાઓ. તો કોઇ ન દેખે પણ હાલતો મારાથી તે કામ બને તેમ નથી. કારણ કે તમારાથી તે કામ બનેલ નથી, અને હાથમાં તમારા ભાગીયાને મારવાને જાઓ, અને તે કામ કરો. તો વાર લાગે અને મારે તો આવતી કાલે સવારના દસ વાગે જવાનું છે; એટલે હવે બનવું મુસ્કેલ. પણ હું છ માસ ઉપર આવીશ ત્યારે તે ચીજ તમને બતાવી આપીશ. તે દરમયાન તમે ઉપર કહેલું કામ કરી રાખજો.

ચતુરનું આવું બોલવું સાંભળીને પુંજાને તો ઘણો આનંદ થયો. અને મનમાં વિચાર્યું કે આ ણે લખાને મારી નાંખયો, તે બહુજ સારૂં કર્યું છે. લખાને મારવાથી બે લાભ થયા એક તો એ કે લખાને ભાગ દેવો મટયો, અને બીજું વળી અંધારપછેડા જેવી અમુલ્ય વસ્તુ પણ આપણા હાથમાં આવશે. હવે મારે મોટાં મોટાં ખાતરો પાડવાની મજા પડશે. આવા આનંદ ભરેલા વિચારમાં ને વિચારમાં પુંજો ચતુરે કહે જે મહારાજ તમે છ માસનો વાયદો કરો છો. પણ કોને હાલની ખબર છે, તમે કહ્યું તે પ્રમાણે બધી જણસો હમણાંજ હાજર હોય, તો પછે કાંઇ આપને હરકત છે. ત્યારે ચતુરે કહે કે મારા કહેવા પ્રમાણે હાજર હોય, તો હું કરવાને તઇયાર છું. પછી પુંજો લખો વાળંદનું ખુન કર્યાનું કબુલ થયો. અને મારવાનું હથિયાર તથા દસવાર કાળું લુગડું એક કલાકમાં લવી આપવાની કબુલત આપી. અને હોંશમાં ને હોંશમાં પોતાને ઘેર ગયો અને બનેલી

સર્વે હકીકત પોતાની સ્ત્રીને કહી, તેની સ્ત્રી પણ આ સાંભળીને ઘણીજ ખુશી થઈ, અને ધારેલું કામ જલદી કરવા ભલામણ કરી. પણ બન્ને જણાં જાણતાં નહોતાં કે આનું પરિણામ છેવટ શું આવશે. વળી કહયું છે કે—

દોહરો.

કરંત કુસંગ ચાહત કુસલ, એહિ બડો અફસોસ;
સમુદ્રકો મહિમા ઘટયો, રાવન બસ્યો પડોસ.

પછી પુંજો તો કાળું લુગડું બજારમાંથી વાર ૧૦) તથા જે તરવાર વતી લખાને માર્યો હતો, તે તરવાર લઇને ચતુર આગ" એક કલાકની અંદર આવ્યો, અને ચતુરને આપ્યું. પછી ચતુરે તરવારવતી લુગડાના બે કટકા કર્યા, અને બંનેને ખીલીને પછેડી જેવું પહોળું લુગડું કર્યું, એટલે તે લુગડું ઓઢી શકાય. પછી ચતુરે તે લુગડામાં તરવાર વીંટીને પુંજાએ કહયું જે ભાઇ જો તમે તમારા ભાગીઆને માર્યો હોય, અને તરવાર પણ તેજ હોય, તો આ માતા આગળ સોગન ખાઇને ચીઠી લખીને લુગડું અને તરવાર માતા આગળ મુકી છે તે સાથે મુકો. કે જેથી માતાને વિશ્વાસ આવે. જો ખોટું બોલતા હશો તો આ માતાનો ચમત્કાર એવો છે કે તમે હમણાંજ બળીને ભસ્મ થશો. માટે જો ખરેખરી વાત હોય તોજ લખજો. નહિતો નાહક તમારો જીવ ખોશો માં, ત્યારે પુંજો કહે કે તે ખરી વાત છે. એમ કહી નીચે પ્રમાણે ચીઠી લખી આપી.

" હું પરમેશ્વરના તથા માતા ખોડીઆરના સોગન ખાઇને મારી રાજી ખુશીથી તથા અક્કલ હુશીયારીથી લખું છું કે મારો ભાગીયો વાળંદ લખો, જે હું અને તે ભેળા ધંધો કરતા હતા; તેને તે

મારે ભાગ પડતાં તકરાર પડવાથી સાત દિવસ આ તરવારથી મારા ઘરમાં તેને રાતના બાર ઉપર એ વાણ્યાને સુમારે મારી નાંખી, મારા લુગડામાં ગાંસડી બાંધી, બજારમાં માંડવી ચોકમાં તે ગાંસડી મુકી આવેલો છું. એ વાત ખરેખરી છે; માટે હે ખોડીઆર માતા આ લુગડાંનો અંધેર પછેડો કરી આપજો. ”

પછી તે કાળું લુગડું તથા ચીઠી અને તરવાર માતા આગળ મુકીને માતાના મંદિરનાં કમાડ બંધ કર્યાં. પછી કહે કે સવારે આઠ વાગ્યાને સુમારે આવજો, અને અંધારપછેડો લઇ જજો. અને હું આખી રાત મંત્ર ભણીશ. પછી પુંજો પોતાને ઘેર ગયો. અને ચતુર પાસેથી તે સર્વ ચીજો લઇને પોતાને ઘેર ગયો. પછી વગતે દિવસે પુંજાને કેદ કરવામાં આવ્યો, અને લુગડાની બાબતમાં ધોબીની સાક્ષી, વળી પુંજાને અને લખાને તકરાર થઇ હતી, તેના સાક્ષી પણ લીધા, તોપણ પુંજો ઇનકાર જવા લાગ્યો. છેવટ પુંજાના હાથની ચીઠી તથા લુગડું અને તરવાર ચતુરે કાઢીને દેખાડી. અને તે ચીઠી પુંજા પાસે વંચાવી, એટલે પુંજાનો ચહેરો ફીકો પડી ગયો. અને વાળંદને માર્યાનું પોતે કબુલ કર્યું. આવી યુક્તિ જોઇને વીક્રમ રાજાએ તથા કચેરી સર્વ માણસોએ ચતુરના વખાણ કર્યાં.

ચોથો ભાગ સમાપ્ત.

હવે પછી બહાર પડેલાં પુસ્તકો.

ચતુરસીંહ ઠગારો. ભાગ પહેલો.	રૂ. ૦—૮—૦
ચતુરસીંહ ઠગારો. ભાગ બીજો.	રૂ. ૦—૮—૦
ચતુરસીંહ ઠગારો. ભાગ ત્રીજો.	રૂ. ૦—૮—૦
ચતુરસીંહ ઠગારો. ભાગ ચોથો.	રૂ. ૦—૮—૦
બાદશાહ બીરબલ ૧ થી ૧૮ ભાગ.	રૂ ૧—૪—૦
ચંદ્રકળા અને બહુરૂપીઓનું બજાર. ભાગ પહેલો	રૂ. ૧—૮—૦
ચંદ્રકળા અને બહુરૂપીઓનું બજાર ભાગ બીજો.	રૂ. ૧—૮—૦
પૈસા કેમ કમાવા ધનવાન થવાની કુંચી. ...	રૂ. ૧—૮—૦
હુનર પ્રકાશ ૨૦૦૦ હુનરો.	રૂ. ૧—૮—૦
લેખચંદ્રીકા, અથવા પત્રવહેવાર	રૂ. ૧—૦—૦
માયાવી મોહની ડીટેકટીવની વારતા.	રૂ ૩—૦—૦
મહા ભારત રાગરાગણીનું વ્યાસ વલભરામનું બનાવેલું	રૂ. ૭—૦—૦
સતી લીલાવતી, વેશ્યાઓમાં ફસાયલો શેઠનો છોકરો તેને પોતાની બૈરી કેવી રીતે સુધારે છે તેનો આબેહુબ ચિતાર.	રૂ. ૨—૦—૦
હીંદરાજસ્થાન. આશરે ૧૫૦૦ પાનાનું બાપાવાળાએ બનાવેલું.	રૂ. ૧૫—૦—૦